D-r Tchórznicki (Warszawa).

ORYGINAŁ STAREGO RĘKOPISMU
O DŻUMIE.

Rękopism ten odna-
leziony w Bibliotece
Kościoła w Janowie
Podlaskim w r. 1889.
ofiarowuje
Bibliotece Wszechni-
cy Jagiellońskiej
w roku Jubileu-
szowym
1900. r
Lekarz Józef-Mni-
szek Tchórznicki
z Warszawy

Rzecz drukowana w r. 1588.

EPITOME OPVSCVLI.

Pri Fratris Simonis ab Angelis Ordinis Die 10 Aprilis

TO iest

Gruntowna y dostateczna sprawa: o iadowitey y zaraźliwey niemocy Pestilencyey, albo morowego powietrza

Item co iest Pestis albo Pestilentia.
Skad nazwana.
Od kogo y zkad pochodzi.
Kto iey przyczyne daie.
Jako rozna y rozmaita
Na ktore ludzie przypada
Jako sie iey wiarowac y chronic
Jako ia poznac:
Jako ia wnatrz y na wierzchu leczyc y odegnac.

Przez Marcina Ruffa z Welca Medika y Cyrulika Lomzenskiego

Cum gratia et Priuilegio.

S. R. M.

Roku 1588.

Sanctissimae Trinitatis de Redemptione Captivorum Anno Domini 1736 Die 10

Ezechielis 6.

To mowi Pan Bog: Vderz
reke twoie, y przytrac noge two-
ie, a rzecz: Ach niestetys na wszyst
kie obrzydliwosci złych rzeczy do
mu Izraelskiego, bo mieczem, głodem,
y morem maią sie walic.

Ten kto daleko iest, morem vm-
rze: a kto blisko, od miecza zginie.
A kto zostanie, a bedzie w oble-
zeniu, zdechnie od głodu, a wypeł
nie zagniewanie swoie nad nimi.

Krotka sprawa y napomnienie, co iest powietrze morowe a iako sie kto ma od iadowitey morowey zarazy za pomocą Bożą bronic y zachowac.

Napierwey y przed wszystkiem wiele się ich usiłuią, chcąc wiedzieć co iest Pestis albo Pestilentia skąd pochodzi y za ktorą przyczyną wszczyna sie. Nam scire causam morbi, primus gradus est ad sanitatem.

Pestis tedy albo Pestilentia łacinskie iest słowo ktorego w Niemieckiey mowie zażywamy, a znaczy wszelakie nieszczescie y zatratę, y zepsowanie bądz człowiek albo bydła, woda albo ogien, powietrze albo iad, zabicie albo miecz, vbostwo albo niemoc albo cokolwiek inszego co żywotowi człowieczemu y inszym zwierzetom żywot maiącym zaszkodzie albo ie zepsowac może. Grekowie Pestilentiam λοιμον zową quasi λιμὸν famem to iest głod. Bo

pospolicie gdsie glod, tam bywa zaty
y Mor a gdsie tes mor tam tese bywa
y nayduie sie glod y drogosc Hebrei
zowa Pestem Deber od Dabar, co zna
czy wszyku Hebrayskiem nie tylko
zepsowac y zgubic, ale znaczy y mowic.
Bo kto niechce slowa Bozego, ktore
zowa po Hebraysku Dabar, sluchac
y nieprzymuie go, ten przez morowe
powietrze karan byc musi. Leuitici
26 Deuterono 28. Zowa tez Zydo
wie pestem Kaeteb, zepsowanie, ktore
slowo pochodzi od Katab co sie wykla
da na łacinski iezyk caedere succide
re excidere: wysiekac, podciac, wyciac,
Rabi Salomon piszac in
Psalmum 91. mowi tak: Deber Ke
teb, sa imiona dwu diablow, ktory
Pan Bog osobliwie moc y roskazanie dal
aby ludzie iadem powietrza morowego
zarazali y zabiiali Ale ten multa docet
pauca probat.
Pestis tedy iest iako Medici y a Phi
sici docent, innego nic, iedno morbus
Epidemialis et venenatus, pospolita

iadowita y zarazliwa niemoc, ktora ludziom pospolicie zstebrą przychodzi pluca y wątrobe, serce y głowe, społzinymi członkami zarazaiąc, takze człowiek pełen znoiu y ognia, wteskności y wcieszkosci postanowiony stawa sie chorem, mdłem, y drzymiącym, bezrozumny, naostatek y vmarłym iesli mu pretkiego ratunku a pomocy iakiey nie dodadza. Bowiem skoro człowiek iadowitosc powietrza morowego, ktore iest iako zaduch albo mgła gesta przez tchnienie: wsie pociągnie, upada mu zarazem on iad morowy na płuce od płuc na serce y wirnie wnętrzne członki. Jesli tedy serce iest purgowane dobrze y czyste, y pilnie obwarowane, tedy odgania od siebie iad morowy, przez plamy albo blachy na skorze y wrzody. Ale gdzieby serce było słabe a krew wcztowiekui nieczysta, tedy iad morowy zaraza serce, a przeciwycieszywszy ie, opanuie y posiada, iako nieprzyiaciel zamek, gdzie zarazniwszy duchy zywotne. iuz y członki wszystkie zaraza. Boduchowie oni, wstepuią do głowy, y tam na

 pierwey

pierwey vczyma, zawracanie mozgu, zmyslow y rozumu, takze sie człowiek bezrozumnym stanie. In summa gdzie człowiekowi wczas niedopomaga tedy mu serce odbiie, ze wkrotkim czasie bm rzec musi. Hippocrates libro 3 Galenus in Commentariis super 6 Hippocratis A iesli chcemy o tym mowic Theologice, naydziemy o tym iasnie in Ezechiele ze powietrze morowe, inszego nic nie iest iedno karanie a roz ga Boza, ktora Pan Bog ludzie chłosta, aby grzechy swoie uznawali gnie wu Bozego y smierci aby sie bali. Dawid w Psalmie 91 zowie powietrze morowe Pachad Laielach dla tego ze moc iego wnocy potezmieysza y mocnieysza iest.

Zowie ie tez Chez Louph Lomam to iest strzała tego ktory wnocy lata albo wednie spracowanego y chorego człowieka czyni takze sie ani ruszyc ani szyhc moze.

Ktemu zowie ie tez Debar Baophei Jaheloch dla tego ze wciemn

ści a w nicy powietrze morowe się włoczy a w ludzie się wkrada. Galenus in libro de Theriaca przyrównywa powietrze morowe strasznemu do okrutnemu y bezrozumnemu zwierzowi. Bo iako szalony a bezrozumny wsciekły Lew albo wilk co iedno zachwyci albo szałapic może podrze po darga popsuie. Tymże też obyczaiem iadowitość powietrza morowego ko go zaczapi, nie pusci aż go zepsuie y umorzy iesli iakiego ratunku niebędzie. Co się tycze pestis species y iaka iest rożność w zarazach powietrza morowe go. Medici kładą species tres wogle odem subiecti albo mięsca tych w ktore się iad morowy wkrada y w nich panuie. Primam speciem pestis zową Ephemeram seu febrem pestilentialem diaram. Secundam zową pestem humeralem. Tertiam zową pestem Hecticam seu febrem pestilentialem Hecticam. Pestis Diaria est gdy duch albo duchy zywotne w sercu od przyciągania powietrza iadowitego zarazone będą:

także człowiek nie tylko bez przestan
ku chory iest, ale też, gdzie go wczas
nieopatrzą we czterech a dwudziestu
godzinach umiera.

Pestis Humeralis est gdy wilgotno
ści wsercu iadem bywaią zarażone
y wnim załkane, także się człowiek
staWa nie tylko pełen zroiu y ognia
teskności y ciężkości ale też y plam
morowych y wrzodow na wierzchu wkrot
kim czasie gdzie mu nie dopomagą
umiera.

Pestis Hectica seu febris pestilentia
lis iest ktora substantią y żywot ser
ca samego prosto a zarazem zaraża
y czyni że się ledwie człowiek obaczy
gdy padnie a natychmiast umiera.

Dla tego druga rzecz iest do obaczę
nia abyśmy się pilno przypatro
wali od czego y skąd morowe powietrze
początek bierze. Co się tedy tycze po
czątku, y głowy skąd się radowite
morowe powietrze wszczyna uczy nas
słowo Boże że morowe powietrze
z Bożego dopuszczenia y od Boga przy
chodzi.

chodzi Bo tak mowi y do Farao
na Exodi 9 Ja wyciągne reke moie,
a ciebie y lud twoy morowem powietrzem
zabiie Lewitici 26 Nie bedziecieli
głosu mego słuchac, y czynic tego co
wąm roskazuie tedy was nawiedzie
strasliwem vpaleniem y febrą takze
twarz y oczy wasze powypadaią y cia
ła zkazieią.
Galenus Commentario 1. morbo
rum popularium wszytcy ludzie powie
trze morowe nazywaią pestem, to iest
zarazą y zepsowaniem y wredza ze
iest człowiekowi barzo szkodliwe. Ale
ciż to ludzie bezbozni czesto posylaiac
do swych Bogow a pytaiac iakoby te
niemoc mieli leczyc daią na wyrozumie
niu, ze na nie Pan Bog morowe
powietrze dopuscił.
Druga przyczyna albo cor mobile sa
dobrzy y zli Anieli iako to exempla
pismą swietego okazuią. Exo 11 Pan
Bog wszechmogący posłał Anioła do
Egiptu ktory podawił y pozabyał każ
dego pierworodnego człowieka, y by

dle wdomu kaszdym okrom domow
Zydowskich ktorych podwoie krwia Ba
ranka Wielkonocnego byly pomazane
Psal 18. 2 Samuelis 24 Pan Bog
przepuscil na lud Jsraelski powietrze
morowe, dla grzechu Krola Dawi
da ze wtrzy dni morowem powietrzem
pomarlo ludzi siedmdziesiat tysiecy.
Przytym tez y ono pamietac potrze
ba, ze na tenze tam czas Aniol Bozy
wyciagnal reke swoie a ony wszyst
kie pozabiiał.
Temuz tez Aniolowi gdy sie nad
onymi pomscil. Pan Bog rzekl Do
syc iuz sciagni albo pohamuy reki
swoiey.
Diabel iest iadowity robak skad go
tez y Moyses wezem zowie. gdy
mu iedno Pan Bog dopusci y miey
sca pozwoli tedy wypuszcza złe a ia
dowite powietrze, ktorem zaraza lu
dzie y bydło y do smierci pozabiia.
Czytamy ze lata bozego 534 w Con
stantinopolu barzo wielkie bylo mo
rowe powietrze, a iz ludzie oczywiscie

widzieli Aniola iednego dobrego a drugiego złego wnocy po vlicach cho dzace ktorzy ludzie powietrzem moro wem zarażali y zabijali. Gdzie ieno przed ktory dom przyszli a staneli, tam iuz pewnie kto musiał vmrzec, gdy Aniol dobry zła złego kazał tedy zły we drzwi zakolatał a iako czesto we drzwi ktorego domu zakolatał tylokroc mu siał kto wonym domu vmrzec.

Trzecia przyczyna iest caeleste corpus mobile to ies Niebo y Gwiazdy na niem postanowione zich mocami y influenciami quae est qualitas immateria lis et occulta quaedam vis et virtus, iako o tym Physici wszytci mowia: mec swoie wypusczaiąc na te nisze ciała, badz ku dobremu badz ku złemu iako Pan Bog od nich pieczce A to iest pewna y doswiadczona rzecz ze P. Bog przez constellaciey Planet przez zaćmienia, przez Cometi, Chasmata, y inne Meteora, wielkie karanie, odmiany stanu duchownego y swieckiego, drogości woy

ry y krwie przelania przepowieda,
a osobliwie morowem powietrzem prze
graza y obwieszcza ktoremi plagami czlo
wieka nawiedza y karze

Anno Christi 1121 Byla con
iunctio Saturni Jovis et Mar
tis, sub decatomorio Virginis skad
potym tak wielkie powietrze bylo
w ziemi Niemieckiey ze wiecey niz
trzecia czesc ludu wymarlo

Anno Christi 1345 Zas tez Pla
nety wgromade sie zgodzily y zlaczy
ly, zatym tak gwaltowne powstalo mo
rowe powietrze ze malo nie polowica
ludzi wymarla. Swiadcza niektorzy
Historicy ze to takie powietrze piec
lat trwalo

Anno Christi 1565 et 66 Zas
widzielismy zlaczenie tychze przerzeczo
nych Planet, iakie za tym bylo mo
rowe powietrze, kazdemu kto pamie
ta iest wiadomo.

Anno Christi 1450 Bylo zacmie
nie na Slonciu, za tym tak gwalto
wne powietrze morowe panowalo w

Italiey, ze w samym Mediolanie
sześćdziesiąt tysięcy ludzy vmarło.
Anno Christi 1357 in Januario vka-
zały się dwa Cometowie ieden przed
wschodem słonca drugi po zachodzie v-
kazował się zatym tak gwałtowne na-
stapiło powietrze ze w samym Constanti
nopolu gdzie Turek teraz panuie pułtrze
cia kroc sto tysieczy ludzi pomarło.
Anno Christi 1527 vkazał sie straszli
wy Cometa za tym nastała była niemoc
szkodliwa ktorą zową Sudor Anglicus.
Anno Christi 1549 die 21 Septembris
o dwunastey godzinie wnoc, widziano
Chasma albo znaki ogniste na niebie za
tym powstała była wielka niepogoda y
powietrze.
Anno Christi 1560. 10 Aprilis et 28
Decembris zas vkazały sie straszliwe
znaki ogniste na niebie ktore insze
go nic nie sprawiło iedno woyne dro
gość y morowe powietrze w Włoszech
we Franciey we Szweckiey y Dun-
skiey ziemi y po inszych rozmaitych miey
scach.
Czwarta przyczyna powietrza moro
wego albo efficiens medium iest duch,
albo żywotne powietrze iesli zła pa-
ra y inszemi przypadkami iadowitemi
 iest zarazone

Bo gdy ludsie dech wsie ciagną,
tedy y one zaraze zduchem zmieszaną
do siebie y wsie ciagną.
A powietrze bywa zarażone, złem zaduchem
albo parą y mgłą smrodliwą y szkodli
wą ktore pochodzą zziemie y zwod śmier
dzących, albo zgrobow ludzi pomarłych
te pary y mgły ciągnąc sie ku gorze a
powietrze zarażaią.
Przeto kto sie chce powietrza morowe
go uchronić mieysca ma szukać gdzie
by czyste powietrze y od zarazy daleko
y bespieczne było. Vide Hippo: libro 3. Epid: secti: 3 et Galenum libro: 1. capite: 4.
de diff: feb.
Piąta przyczyna, ktora iest particulare
efficiens secundarium są sami ludzie, kto
rzy sie sami zapowietrzywszy iedea do dru
giego idzie, stoi, gada, ije, pije, mieszka
skąd sie pospolicie zapowietrzaią y umie
raią, a nabarziey gdy sie szatami umar
łych albo poscielami zarażaią.
Thucydides historyk prawdziwy Grecki, li:
bro secundo swe historie, pisze, że w Athe
nach mieście sławnym Greckiem iednego
czasu tak sie było srogie morowe powietrze
wszczeło że mu żaden człowiek rozumem ani
lekarstwem żadnym zabieżeć ani pomoc nie mogł
A kto sie ieno zapowietrzył, tedy albo wkrot
kim czasie ciężką boleścią umarł albo
iadem onym zarażony, długą męke cier

pial. Bo iad morowy zarażliwszy naprzey
wey głowie, wstępował zas na insze członki:
a iesli kto śmierci sie wybiegał tedy on iad
członki tak popsował że drugim palce v:
rak v. nog poupadały, a drudzy y obu po
odbywali, drudzy tez z niemocy ochuszawszy
pamięci nie mieli tak że ani siebie pamię
tali ani przyiaciol znali.

In summa Kiedy iedno Pan Bog swiat
chce morowem powietrzem pokarać tedy
do tego vżywa y posyła swego Anioła, iako
sie wyższey przypomniało albo wszdy nie
bieskiego zgromadzenia zwłasca (zwłasza) Planet
zwierzchnych Ktorzy moc maią barzo
dziwną od Pana Boga im daną, kto
rey nad tym niskiem swiatem vżywaią,
przez co zarażliwe y iadowite zaduchy y
mgły z wnętrzności ziemie albo wiatry z po
łudnia albo od zachodu niezdrowe wy
ciągaią y pobudzaią skąd powietrze
żywotne zarażone bywa albo ciesciągna
złe mgły y zaraźliwe ziemior smrodliwych,
z bagnisk, z błot y z kloak: albo wszdy
pomieszaią y odmieniaią temperamen
tum powietrza y gleku że gdy ciepło ma
być oczyniaią zimno kiedy zimno oczyniaią

cieplo Takze gdy ma bydz sucho czy
ma mokro a gdy ma byc mokro czy
ma sucho. A powietrze gdy iest zara
zone zaraza tez y ludzie czlowiek tez
zadem powietrza zlego zarazony um
rzec musi iesli mu wczas pomocy nie do
dadza Z tych tedy y tym podobnych
przyczyn powietrze morowe swe
poczatki bierze wszakze bez woli Bo
zey y dopuszczenia iego ani Anieli
ani gwiazdy ani zadem zlem zarazone
powietrze szkodzie moze bowiem y wlo
sy wybranych bozych sa policzone a
bez woley iego y wlos z glowy spasc im
niemoze iako mowi slowo Boze y
owszem Pan Bog Aniolom swoim
o czlowieku przykazanie dal aby go
na reku swych nosili zeby nieobrazil
o kamien nogi swey.

Po drugie trzeba tez obaczac przyczyny
ktore Pana Boga przywodza do tego
ze ludzie morowem powietrzem karze
Bo y Pawel Apostol Swiety mowi: Stipen
dium peccati mors. Zaplata grzechu
iest smierc. Jest tedy naglownieysza

przyczyna grzech albo grzechy dla ktorych Pan Bog morowe powietrze, walki, glody y inne przypadki złe na ludzie dopuszcza. A gdziebyśmy nie mieli grzechu zadnego nie uczulibyśmy tesz zadnego karania za grzechy.

Po trzecie obaczyć tesz trzeba ktorzy ludzie naywięcey powietrzu morowemu y temu karaniu bozemu podlegaią, zeby kto wsobie tak myśląc nie mowił: Jey co mie niedolega, otymze tesz ani nie myslę ani dbam, a tego nie przemysla, że we mgnieniu oka może Pan Bog nan prędką zarazę y chorobę nagłą dopuście, że upadszy może zywota pozbyc aż się nie obaczy. Zgadzaią się tedy na to wszyscy Physycy y Medicis przyczyna do zarazy ludziom wielka iest zbytnie iedzenie y trunek y złe wilgotnosci wciele. Osobliwie tym ktorzy są Coleryci y Sanguinei dzieci, ludzie młodzi, niewiasty brzemienne tey niemocy podlegli dla tego że ony pełny krwie y wilgotności latwie są ku zarazeniu morowemu przychylni własnie iako zagiew do ognia. Srzedni a

C

starszy ludzie ktorzy dziete, albo porzą
dek wiedzenia y wina pozu chowaią nie
zarazem y nierychło taka zaraza bywa
za zwycięzeni. A cz pismo swiete naucza
że tey niemocy morowey nie tylko mło
dzi y starszy Colerici y Sanguinici ale
in summa wszytci ludzie podlegli żeby
sie żaden niechronił, okrom komu by
sam Pan Bog przepuscił a iego zacho
wac raczył. Bo wszytcy iestesmy grzeszni
a iako od iednego człowieka grzech
na wszytkie przyszedł tak tez za grze
chem y na wszytkie przychodzi kara
nie a nawięcey dla niektorych złych
a Bogu przeciwnych.

Wszakże doswiadczenie okazuie, że
niewszyscy morowem powietrzem vmiera
ią. Podczas rychley dobrzy pomrą a
nie dobrzy sie wybiegaią y żywi zosta
ią y Piotr swięty mowi Że sądy boże
od domu Bożego poczynaią sie dlate
go żeby sie źli obaczali y do Boga sie
pokornie wczas nawracali y praw
dziwą pokutę czynili A to sprawuie
lutosć y miłosierdzie Boże ktory nie

chce abyśmy w grzechach pomarli, ale że by się pokaiawszy żywemi ostali, gdyż on niekocha się w śmierci złych, a niepożytecznych. Eze: 18.

Krotko tedy zamykaiac pierwszą te go pisania część, przypominiemy żesmy powiedzieli, naprzod co iest y co zowa pestilentią, to iest morowe powietrze. Powtore skąd pochodzi. Potrzecie za ktorymi przyczynami wszczyna sie. Po czwarte ktorym ludziom osobliwie zwykło szkodzić. Na ostatek dla czego je Pan Bog wszechmogący na ludzie dopuszczać raczył.

Druga Część DE CVRA ET PRAESERVATIONE

To iest iako się kto ma za pomocą Bożą morowego powietrza chronić y żywot swoy zdrowy zachować.

Naprzod, co się tycze curam praeservationis toiest wiarowiania y obronienia zdrowia y zywota czasu morowego powietrza. Staranie ono naprzed nieysze nasze ma byc abyzmy się z Panem Bogiem poiednali y gniew iego sprawiedliwy vblagali placzliwą naboźną y prawdziwą pokutą prosząc, aby łaska swie od nas zasluzone karanie odwrocic raczył. Przytym iest tez od Pana Boga wszechmogącego łaskawie postanowiono y roskazano abyzmy porzodkow vzywali toiest vrzędy tych ktoremi się moze człowiek poratowac wzywaiac pomocy Bozey. Przetoz pobozni wszytcy a rozumni Krzesciani przy pokucie swiętey niemaią tez gardzic radą zdrową y przyrodzonemi lekarstwy ktorych Pan Bog vzycza człowiekowi dla poratania tego nędznego y krotkiego zywota naszego y do vmarowania sczęsliwego powietrza morowego do czego przynalezy przestroga y nauczenie.

Bo kto w nieszczęsciu albo złą przygode komu opowiada a rady y nauki na

nieda iakoby sie onego mogl vmiarko
wac ten taki więcey człowieka zafrasuie
niźli go pocieszy albo mu pomoże gdy go wąt-
pliwem y bez wszelakiey rady mu zostawu
ie. Jako tesz gdy kto piekłem komu grozi
powiedaiąc iako wysokie, głębokie, szyrokie,
y długie, iako gorące y straszliwe, a nie po
radzi ani nauczy iakoby sie kto miał y mogł
vmiarowac tedy on słysząc musiałby pier
wey zginąc dla strachu y zniszczec niżliby
sie tam został. In summa Qui explicat mor-
bum et explicat remedium plus cruciat et
efficit quam reficit. Kto choremu nie-
moc iego okazuie a lekarstwa mu nie
vkazuie, barziey go zafrasuie niźli pora
tuie. Acz tedy rozmaite są lekarstwa
na powietrze morowe od zacnych Phy
sikow y Medikow opisane. Wszakże
my chcemy przy pospolitych y latwieyszych
zostac dla pospolitego człowieka y dla
vbogich Bogaci y możni ludzie mogą bo
gatych y wielkich lekarstw vzywac.

Pierwsza rzecz iest do zachowania zdro
wia całego czasu morowego odmienienie
mieysca to iest aby człowiek vciekał z miey
sca zarażonego na insze zdrowe powietrze

nieʒaraʒone otym osobliwie piʃze

Hippocrates lib. 6 morb. posect. 5 Że odmienienie mieysca stoi ʒa nalepʃʒa recepte. Aczci Pan Bog wʃʒech mogący na każdym mieyscu iest y przed nim sie skryc niemożemy wʃʒakże powietrze nie na każdym mieyscu może bydz ʒaraʒone. Maia tez Physicy y Medici iedne sententią pospolitą ktorey vżywaią y trzymaią sie iey czasu morowego przykaʒuią.

Ocius hinc fugito longe tardeq; redito
Haec tria pestiferam pellunt Aduerbia noxam. To iest Vciekay ʒ mieysca ʒapowietrʒonego co narycheley co naʒaley a nierychelo sie wracay.

Pisma swietego Doktorowie niektorzy na tym są y tak trzymaią nauczaiąc że nietrzeba czasu morowego vciekac gdyż smierc iest karanie Boże ktore dla grzechow naʃʒych Pan Bog na nas dopuʃʒcʒac raczy Przetoż ma cʒłowiek spokoynie trwac a karanie panskie skromnie przyimowac y cierpiec w dobrey wierʒe. Tych mniemania ganic nietrzeba, poniewaʒ rzecz dobrą ʒalecaią, to iest wiare mocną

ku Panu Bogu wktorego reku y smierc
y zywot nasz. Ale iednak wiara miekka
y slaba ktemu nie przystussza zebysmy smier:
ci na mieysciu czekali albo sie iey dobro
wolnie podawali przed ktorą malo nie
wszyscy swieci bozy wybrani uciekali y o
ney sie chronili poki wola boza byla.
Genesis: 12. 26. 48. y teraz iescze sie chronią.
Ale iz miedzy Krzescianny wiele iest sla
bych malo mocnych nie wszyscy mogą
iednakiego brzemienia znosic. Mo
cny wwierze moze trucizne pic a nie
szkodzi mu A slaby w wierze mogl by
ią tez pic aleby zyw nie zostal. Piotr zno
cnie wierząc po morzu chodzil a nie
utonąl: skoro pączal wątpic iąl sie po
grązac y tonąc. Pawel swiety upomina
aby czassu niepogodnego pasterze trzo
dy swey nie opuszczali. Qui enim publi
cis muneribus funguntur, tempore pes:
tis honesti fungere non possunt,
Nec seruicia fugam quarant, Slu
zebnicy y czeladz pospolita uciekac
nie ma czasu morowego chyba swia:
domoscia

panow swoych. Kto mocney iest wiary ostan y trway w imie boze nie zgrzeszysz tym. Ale slabey wiary y boiazliwy u: ciekac y chronic sie moze gdyz to czyni krom swego vciekania ku spoecznosci bli znemu Genesis 12 fuga mortis non est vitiosa si non fiat contra chari tatem proximi.

Przed morowem powietrzem y przed smiercią vciekac zdrowia swego ratuiac iest to zprzyrodzenia od Pa na Boga ~~zdrowia swego~~ kazdemu czlo wiekowi przydano y nie iest zakaza no y owszem przyklady pisma swie tego moze byc okazano. Abraham wielki y zacny y swiety miał bac sie smierci Genesis 20 Takze tez Isaak syn iego Genesis 26 Jacob vciekal przed bratem boiac sie by go nie zabil Dawid boiac sie smierci vciekał przed Saulem y wlasnym synem Abso lonem. Rzeczesz te przyklady nie mo wią o powietrzu morowym ale o smier ci zabitey albo gwaltowney od nieprzy iacioł ktorym sie kazdy powinien bro nic Prawda iest Jednak smierc skadkolwiek y iakakolwiek przypa

dnie

smierc iest. Bo Pan Bog cztery plagi wpismie swietym okazuie ktore na sie mie wypusczà y posyla iako iest powietrze morowe glod miecz y dzikie okrutne zwierzeta. Moze sie kto za pomocą Boza zdobrem summieniem z tych iedney plagi vchronic a czemu nie wszytkich strzec. A kto tak bedzie glupi zeby zdrowia swego niebalowal a wilka widząc abo niedzwiedza sie nie bal y przed nim nievciekal. Powstala by woyna ciagnalby Turczyn albo Tatarzyn nieprzyiaciel wiecby nie mieli zewsi ludzie do obronnych miast y do zamkow vciekac ale karania Bozego oczekiwac od nieba. Albo gdybyc dom podlegorzal niebronilbys swego, ale iz to zdopusczenia Bozego sie stalo zdomubys nie wychodzil anibys dzieci zplomienia pozeraiącego wyrwal: gdyz y ogien albo pozoga iest tez iedna miedzy plagami bozemi. Takze tez gdyby kto golen zlamal albo raniony albo ode psa vkąsczony byl a nie dalby sie opatrzyc ani goic ale na karanie boze y na dopusczenie zlà dając czekalby az sie samo zagoilo Tym obyczaiem o tych rzeczach rozumieiąc y trzymaiac nie trzebaby nam ani

ani Aptek ani lekarstw albo lekarzow
gdyż niemocy y chorobÿ wszystkie karanie
są bożym. głod y pragnienie iest też ie
dna męka a czemuż ty pierż y iesz a
nie raczey głodem y pragnieniem karać się
dopuszczasz aby samo łaknienie y pra
gnienie vstało.

In summa przed szkodliwą tą zarazą
y owszem przed wszytkiem tym co żywo
towi y zdrowiu naszemu szkodzie może
uciekać mamy Pana Boga na pomoc
wzywaiąc a przed złem się vmykaiąc
iako możemy tak daleczę iakoby wzdy
nie było zobrażeniem bożym.

Naprzod iesli kto iest obwiązany cza
su morowego aby został a bliznym
swym służył ten niech się poleci Panu
Bogu tak mowiąc. Panie iam iest w rę
ku twych tyś mię Panie tu przywią
zał niech się stanie wola twoia bo
ia iestem twoie vbogie stworzenie
ty mię możesz na tym mieysciu tako
użyc y żywem zachowac tak dobrze
iako gdybych w ogniu w wodzie w głó
dzie albo w iakim kiedy niebespieczeń
stwie pośrzod nowiony był. Iest kto wolny
y wolno mu y może uciekac tedy ma
się też Panu Bogu poruczyc y mowic
Panie iestem słaby y boiaźliwy prze
to uciekam abych się vchronił złego aby

wol

y zdrowie cało wszcze zachował y czy
nie co pomagaiąc sobie ile przemoże
A co sie dotycze tych person ktore do V:
rzędow przywiązane iako są K aźno
dzieie gospodarze gospodinie lekarze y
barwierze o tych tak trzymaią Medi
cy że ich urząd potrzebny iest zdrowiu
ludzkiemu odstępować niemaią acho
rym poki iest rzec można pomagac a
Vrzędy przełożeni o to napierwey sie
maią starać aby powietrze było wy
czyscione a drogi miasta wsi domy
aby czysto były chowane. Bo gdzie po
wietrze nieczyste consequenter y ludzie
tez zarażeni byds muszą a gdzie czy
ste iest powietrze tedy pestilentia iako
morbus contagiosus nie może tak wiel:
kiey szkody czynic =
A czystosci powietrza na dwu sztu
kach nawięcey należy pierwsza iest
remotio foetoris mali to iest oddale
nie złych smrodow a druga iest posi
tio boni odoris przygotowanie dobrey
wonnosci o czym może wiedziec kaz
dy gospodarz. Wszytkie smrody
y nieczystosci powinien każdy
człowiek z domow wyrumowac ale

nawiecey Vrzedowi mieyskiemu ktoremu to sta
ranie przynalezy aby na kazdym
mieyscu gdzie powietrze panuie czy
stość miasta y domow zachowali. Po
tym wszytkie excrementa chorych lu
dzi iako krew vryne y tym podobne
daleko precz od domow wynosic kazali
Item gdy w ktorym domu kto vmrze
nie dopuszczac ciala dlugo chowac
w domu ale tegoz dnia zarazem
pogrzesc kazac nie nazbyt glęboko
w ziemie. Bo iem dluzey cialo zapo
wietrzone lezy tym wietszy iad y
zaraze wypuszcza z siebie y powie
trze zaraza. W czym Chrzescian
ski Vrząd moze sie sam vpamięto
nać y domyslic iako sie trzeba w ta
kich przygodach sprawowac.
Druga rzecz potrzebna powiedziec
lekarstwy positionem bom odpis Ga
lenus Hippo. y inni Medicy cza
su morowego roskazuia palic iało
wcowe drzewo albo iagodami iego
kadzenie czynic takze tez debo
wem drzewiem albo lisciami iego
iedlina albo tez sosnina sucha pa
lic albo wedy suchem piolunem ka
dzic roza sucha pomaranczowiemi

ſkorkami rutą kadzidłem maſtyką
maioranem lawendą roſmarynem
bobkowem liſciem dzięgielem oma-
nowym korzeniem białym y żołtym
Burſztynem Myrrą tego używſzy
w koſciele tym palic kadzić y innych
mieyſcach gdzie ſie ludzie poſpoli
cie do gromady ſchodzą Czyſtoſc
domu albo ocżyſcienie od zaraz-
nego powietrza tym obycżaiem
ma być cżynione Weżmi kilka
nacżynia do gmachow albo do izby
naley w nie wody nakładz w nie
roſpalonych cegieł to wyciąga zarą
że y iadowitoſc złego powietrza na
onę wodę Druidzy biorą omano
wego korzenia iedne cżeſci koper
waſeru białego dwie cżeſci Iagod
iałowcowych trzy cżeſci to ztłukſzy
kładą w puł garncża ocżtu dobrego y
daią przez noc ſtać Potym roſpa
liwſzy kilka cegieł leią to na ony
cegły w izbie albo w gmachach a po
ſtawią ceber wody ieden albo be-
cżołkę a para ona z cegieł y z onych
ziół wyciąga one wſzytkie zarazy y

 iad

złego morowego powietrza. tedy sie
nadzamutrz na oney wodzie modrość
na wierzchu ktora na nie padnie
vkaże a nic inszego iest iedno iad
iedno iad takową wode trzeba nie
lada gdzie ale w doł głęboki wylac
aby sie iey człowiek ani bydle za
dnie nietykało. bo iest iadowita y
zarazliwa.

Trzecia rzec y potrzebna aby sie
~~aby sie~~ też sam człowiek czyscił y
purgował iesli sie chce iadowitey
zarazy morowey vwiarować. Bo
choćby powietrze czyste było y dom
wyczyściony a człowiekby nie czysty
był tedy sie łatwie może od drugiego
człowieka nakoniec odepsa albo
od kotki ktore bestie domowe po
wietrze morowe przy sobie miewa
ią y ludzie zarażaią y ludzie za
raźnią łatwie sie może zapowie
trzyc. Nieczystosci tedy y zbyt
nich wilgotności czasu morowego
trzeba sie chronic bo te same cia
gną do siebie zaraże morową ia
ko ciągnie zagiew ogień do siebie
Bo iako zagiew skoro na ogień

padnie. zagorą sie tak morowy zad.
Skoro na szle wilgotnosci padnie. za
pala ie ktore potym krew zapaliw
szy w człowieku vmarzają albo sie
wiec ledwo wybiegą

Wyczyscienie ciała od złych y szko
dliwych wilgotnosci częścią bywa przez
dobry regiment y diete częścią tesz
przez puszczanie krwie zylney y banjek.
Item przez cauteria albo fontanellas,
y insze tym podobne sposoby wyciąga
nia zbytecznej wilgotnosci ze wnętrz
nosci ciała częścią tesz lekkiemi a przy
stoynemi lekarstwy.

Co sie tycze Regimentu y diety to ba
czyć potrzeba w iedzeniu y w pia
ciu szkodliwa iest nie tylko zby
tecznosc ale sie tesz trzeba wiarować.
y chronic kosztownego iedzenia y trun
ku Skądby iaka zgniłość y zepsowanie w cie
le mogła sie uczynić. Item wiarować sie
trzeba gniewania zasmęcenia zafraso
wania każdy ma swoie diete pewną
mieć y trzymać ią w iedzeniu y trun
ku to iest nie nazbyt wiele nie nazbyt
mało nie barzo rano nie barzo po
zno Nam omne nimium vertitur

in vitium et contra Co naszbyt to nie zdrowo Zoladek bowiem gdy tesz pro zny iest a nie ma coby trawił ciągnie do siebie złe wilgotnosci skad ciezkie y szko dliwe podczas niemocy przychodzą Nie trzeba tesz proznowac ale coszkolwiek ro bic wszakze nie naszbyt Nam exercitium corporis salutare est quies autem mor bos generat Ma a tesz byc pewna mia ray czas iako długo spac y nie spac po trzeba. Somnus enim et vigilia nisi mo dum servent plurimum valetudini obsunt Spac y w nocy długo siedziec gdzie miary nie zachowasz zdrowiu nie poma lu szkodza.

Bo długie wysypianie napełnia gło we fluxem y mnozy wilgotnosci fle gmiste A długie w noc siedzienie wy szusza wszystko ciało y farbe iego psuie. In summa labores cibi potus somnus ve venerea omnia mediocria. Wszyst kie rzeczy maią swoie miare y swoy czas mowi Haliabbas: quinto Theo rice. Cap: 36. Galenus Sexto inte riorum penultimo et etiam finali Ca pitulis et Avicena Secunda tertii Cap: undecimo Ex coitu superfluo non minora imo graviora ad corri gendum difficiliora causantur accide tia

locis colligenda allegatis Temperatus autem coitus qui fit tempore quo alias purgantur superfluitates alleviat corpus et praeparat ipsum ad augmentum et quandoque per ipsum expelluntur cogitationes dominantes et acquiruntur audacia et domatur ira superflua acquiritur quoque gravitas in morbis et confert melancholice et pluribus aliis aegritudinibus

Iedzenie y potrawy wieczey y raczey maią bydz suche niżeli wilgotne łatwie ku strawieniu dobrego soku ktoryby nie łatwie gnił. Chleb ma bydz pszenny albo żytny dobrze vczyniony y vpieczony w miare kwasny y słony. Krupki ięczmienne albo owsiane octem troche zaprawione a k temu migdałowa polewka służą tey diecie. Z strony mięsa dobra iest cielęcina kury młode baranek kuropatwa iarząbek y ptaszy wszytcy leśni są ku iedzeniu zdrowe. Item wszytki wodne ptaki y cożkolwiek wilgotnego iest czczyni wilgotnay a wodnistey krwi iako ryby ktore mulste a tłuste są y w mulistych wodach mieszkaią tych wszyckich trzeba sie chronic. Tym że obyczaiem trzeba się wiarowac kozrzenia gorącego y korzennych potraw

ktore tey memoryi nieprzyſluszaią A
tym ktorzy teszcze zdrowi są y mogą się
vchronic przyſluszaią te korzenie nizey
opisane ktore przyrodzone cieplo potwier
dzaią y zoladek posilaią y miaſſe wil
gotnosci trawią a osobliwie iest Canel,
Szafran co nalepszy Imbier Muss
katowy kwiat Gwozdziki anyz Wlo
ski kopr ogrodny kmin korzenie pio
truſſczane y co w mierze kwasnego iest a
osobliwie Cytryny Limunie Cappary
Oliwki a Lecie Sczaw Cziehorea En
diwia Borag y Szalata Mlode wino
metne ſzkodliwe iest dlugo spac y w nocy
siedziec nazbyt iesc ſzkodzi Cialo też ma
byc otworzyste y wolne A gdzieby za
twardziało ma byc osobliwie odwilzone
y otworzone do tego nalezy kristerza
do kristerrey Cassia Manna Tama
rindorum decoctum et prunorum y tym
podobne inne species Czlowiek pospolity
do odmiekczenia zywota maia vzywac
pospolitych pigulek od powietrza morowe
go iako pigulek ktore zowią pill. Ruf
fi. quae Graecis et Arabis maxime com
mendantur naydzie ie w kazdey Apte
ce gotowe Tych pozywaj w ossmiu albo
w dziesiąciu dniach ieden raz albo cze
sciey iesliby zywot zatwardzony byl nic
nieſzkodzi. Tych to pigulek co zloty

Węgierski albo pul Sawaszy. Aptekã
rze pul albo cała quintel biorą, też może
y mniey gdy kto wolny. ma żołądek ta
kiemi maią bydź danie 9. albo 11. albo
też y mniey małych pigułek od powie
trza jako ziarna grochu z winem al:
bo z miodem, z piwem albo też wiablku
pieczonemi połknąc a ciało trzeba za
chowac od wszelkiego zbytku y pełnosci
y zgniłosci aby od powietrza zaraźli
wego tymi sposobem było obronione.
Na to lekarstwo trzeba się poscic przy
namniey cztery godziny, potym zieść
polewki albo co miekkiego. Dzieci y in
ni ktorzy pigułek przyiąc niemogą,
maia pożywac Elektuaria liberantis
albo Confectum Cordialis tak wiele
jako ziarno bobu na każde zaranie
pierwey niżli zdomu wynidzie albo ko
taczki ztego vczyniwszy ieden albo dwa
zieść albo też mogą pożywac prochu
ktory zowią Pulvis Regiis tak wie
le go biorąc co pięcia palcami zagarnąć
może z winem z piwem albo z gorzałką.
Lecie gdy iest wielkie słonca vpalenie
dobra iest Cardiuia Borag albo wodka
Podroznikowa a na to godzinę albo
też y trzy poscic

sie ktory procz tym obyczaiem ma bydz nagotowany.

℞ Radices Gentianae
Tormentillae
Diptami ana ℥ij
Semina Citrin.
Acetosae ana ℥j.
Sandal: alb et rubri ana ℥s
Corall. alb et rubr. ℈ij
Boli Armeni ℥ij
Terrae Sigill: ℥j

Misce fiat pulvis subtilissimus
Zywaia tez niektorzy Mediey Veneckiego Therriac albo tez Me dritatt y kaza brac na kazdy poranek Bogaci moga vzywac prawey y scyrey terra Sigillatae j. quentel: Rogu Jednorozcowego prawego trzecia czesc quentil. Rozaney albo Cardebenedicta wodki trzy loty winnego octu bys ke pelna, pospolu to zmieszawszy y zagrzawszy wypic iest barzo pomocno do obrony zlego iadowitego powietrza

Lekarstwo praeservationum to iest obronne ktore wszytkiem ludziom pospolicie może być dane.

℞ Specierum Cordialium liberantis Letificantis Galeni.
Diamargaritum ana ℥j
Seminis Citrini excorticata.
Acetosae ana ℥s
Ossis de corde cervi ℈js
Boli Armen ℥s
Croci ℈s
Conservā Cotoneorum.
Rosarum ana ℥s
Buglossae
Citri conditi ana ℥js
Saccari albi Penidi ℥iiii

Cum sirupo acetosae. Citri q. j. Fiat electuarium si non placet in forma Electuarii dissolue Saccarum in aquam rosarum et acetosae. q. j. fiat confectio in morsellis aut in rotulas.

To opisane lekarstwo naydziesz w Aptekach ucżymony albo wkonfekcie albo wmorsellach albo wkolaczkach

ktorego wkaždy zaranek wypiac masz y tak wiele zieść iako Casztanowy orzech albo tesz y więcey albo tesz dwa albo trzy kołaczki zieść

Niewiasty brzemienne mogą zaźywać na każdy poranek grzanek albo włoskych orzechow octem winnym pokropionych mogą też brać pigułki Ruffi redne albo dwie połknąć albo przyprawny Citrinat bedrzeniec

Tatarskie ziele omanowy korzen y inne rzeczy tym podobne.

Malem dziatkam może dawac burstyn biały drobno stłuczony z mlekiem zmieszawszy, to im dawac y wlewać albo im dawac ktora kropię dzięgiela albo biedrzeniu do bra, im wodka Cardebenedicti przemieszawszy trochę driakwie albo tesz trochę terra Sigillatae

Boli Arm.

Pospolitey Czeladzi.

Rx

Angelica

Gentianae

Baccarum lauri

Myrrhae

Aristologie rotunde.

añ ʒj

Misce fiat pulvis
Dzięgiel
To iest weźmi Goźycżki
Bobkow
Myrrhi
Kokornaku każdego
z nych tak uczyn z tego proch drobny
tego prochu cżeladka ma brać na każ
dy poranek i gwintel, abo tego pul
z cieplem winem albo z piwiem to chro
ni cżlowieka od iadowitey zarazy
morowey
Dobra też iest na złe powietrze ruta
zielona zrocha, soli poraniu albo też
dwa skraeżki czasnku z masłem a z
chlebem. Dobrze też wszędy mieć
y trzymać dzięgiel cytwar bobek
ziele tatarskie biedrzeniec Nieza
pominay też dobrego kesa galki Po
mambruc ktora barzo posila serce.
Lawenda ocet różany ocet albo wszdy
iaka insza mocna wodka w gębę wla
na pomocna iest gdy ia pod nosem
kto trzyma.
Dobrze też z poranku pożywać ma
sła maiowego sześć albo siedm
kesow z chlebem iest też y to praeserva
tivum.

Trzecia częsc.

Jako pestilentia poznana y leczona ma byc.

Trzecia y ostatnia sztuka tego trakktatu zamyka w sobie iako morowe powietrze poznane y vleczone ma byc gdy im kto iest zarazony. Jest bowiem niemało takowych ludzi nie opatrznie bespiecznych ktorzy swawolnie sami sie w niebespieczenstwo wdaia chocby sie y mogli vchronic wszytkie katy zbiegaia choc bez potrzeby y mowia. Niedbam o lekarstwo Bog wszechmogacy iest dosyc mocny moze mie zachowac y obronic k grochu albo kapusty misa z chlebem to moie nalepsze lekarstwo na złe powietrze. Aczci Pan Bog wszechmogacy iest y może zachowac człowieka y obronic w powietrzu morowym na ostatek y wpośrodku y w samey smierci iako sie okazało na Dawidzie Jonaszu na Lazarzu na Pawle y inszych wybranych Bozych

Gdyz Panu Bogu niemasz nic nie
podobnego a przykazanie dal Anio
lom oczlowieku ale zdrugiey strony
iest tesz pismo ktore mowi Non ten
tabis Dominum Deum tuum Mogl
aby wszechmogacy y wieczny Pan Bog
czlowieka zachowac y zdrowym bez
nie tesz okrom lekarstwa y pomocy ko
rzenia y ziol. Moglby tesz nas vpomio
nac y nawesye okrom Kaznodziei y
Szkolnych Mistrzow moglby nas spra
wowac y rzadzic bez Vrzednikow
y zwierzchnosci ludzkiey. Lecz nie tak
ma byc wola boza ta iest aby slowo
boze powiedano gdzie sa Kazno
dzieie gdzie Vrzad y przelozenstwo
iest aby tam rzad czyniono y roska
zowano gdzie lekarz y lekarstwo iest
aby go vzywano. Bo Pan Bog po
wiedzial przez vsta Syrachowe Cap:
38 Lekarstwo pochodzi od Pana
Boga Miey lekarza wczesnosci
bo przyidzie ten czas gdy go bedziesz
potrzebowac: Bo Pan Bog y leka
rza stworzyl y lekarstwo vkazal. A

T

gdzieby kto takiey rady płochy był
żeby pomocy tey to iest lekarstwa v
żywać niechciał y dary bożemi gar
dząc prawie panemi Bogiem kusił
ten pewnie do tego sie mu żeby go mo
rowe powietrze zaraziło y zabiło gdzie
by mu przed cztermi a dwudziestą
godzin niepomożono.

Naprzod tedy pierwey niżby kto miał
albo chciał chorego czasu morowego
powietrza leczyc y pomoc mu do zdro
wia potrzebną poznać iesli iest mo
rowem powietrzem zarażony albo nie
Bo mogłby kto chorem będąc ale nie
zapowietrzonymi lekarstwa tego mo
cnego ktore na powietrze uczynione
iest vżywać żeby iad on z niego wygnał
ktoregoby w nym żadnego niebyło.
Skądby miał on chory więtsze zepso
wanie niżeli poprawienie y ta nie
opatrznosc częstokroc ku niebespie
czenstwu ludzie y ku szkodzie żywo
ta przyprawuie. Dla tego pilnie sie
na to trzeba oględać aby chory w tey
mierze nie vżywał ani krwie puszcza
nia ani pocenia ani trunku żadne
go ani lekarz tego mu nie dawał aż
by

pierwszy znak pewnego zapowietrzenia poznały miał. A Znaki z ktorych zapowietrzony człowiek prawdziwie y nieomylnie bywa poznany, są rozmaite y według przyzwoitosci y dispociey per son complexionis alterationis pospolite y przednieysze są znakow szesc.

Pierwszy gdy sie kto prawdziwie zapowietrzy przychodzi naypierw zimno nieprzyrodzone y drżenie a potym wnetże przychodzi gorące rospalenie a podczas pierwey gorączka, a po niey zimno przypada.

Drugi znak Ociężeią wszytki członki takze nagle wszytka nagle moc y siła zgnie w człowieku a pacientowie nie mogą sie ruszyc chyba z wielkiem nie pokoiem głowy, boleniem od rozumu odchodzeniem z wielka słabością y uciśnieniem w piersiach.

Trzeci Przychodzi na człowieka zapowietrzonego wielkie pragnienie gorzkość w uściech niechęc ku iedzeniu y częste na wielki dwor bieganie.

Czwarty Zatwardzenie albo zatkanie żywota albo też nieporządne przebieganie stolce smierdzące Vryna metna gęsta

smierdząca iako od konia

Piąty znak Puls słaby a gleboki z nieprzyrodzonem spaniem

Szosty Gdy sie wrzody y gruczoly zauszami pod pachami y dimiencze albo gorące krosty y blachy po innych mieyscach ciala bez przyczyny okazą y wypiecą pewne są znaki zapowietrzenia

Te są tedy przednieysze y pospolite znaki do poznania iesli kto z dopuszczenia bożego iest morowem powietrzem zarażony ktore wiedząc y pamietaiąc latwie może y sam z w sobie y w drugim niemoc takową poznac

PROPOSITIO.

Poniewasz dostatecznie przypomniato sie asz do tąd iako sie kto ma zachowac czasu morowego powietrza y zdrowia swego strzedz y ktorym sposobem tes może byc poznano w czlowieku zapowietrzenie dla sprawy y nauki lepszey o leczeniu tey niemocy y pomaganiu chorému zapowietrzonemu nieco iesce przydamy.

Są tedy do tego potrzebnych sztuk szesc Bog wieczny y wszechmogący Ociec pana naszego Jesu Chrysta

niech nam na obie stronie laski swey uzyczy. Amen.

Naprzod Chory ma sie Panu Bogu iako nalepszemu lekarzowi y naprzodnieyszemu pornczyc prosząc aby dopuscic y dac raczył aby iego media to iest lekarstwa operowac y naszemu zdrowiu pomoc mogli a zatym bez odwloki rozmie boze staranie o zdrowiu mieć y lekarstwa przyimowac. Bo gdzie sie nada ley we czterech a dwudziestu godzinach chorobie takowey nie zabiezy, tedy potym z trudnoscią iey pomoc może.

Powtore człowieka chorego zapowietrzonego potrzeba na strone osobno odłączyc Bo y w testamencie starym trędowate kazał Pan Bog odłączac od zdrowych dla zarazy, daleko wiecey nam przystoi to czynic gdy sie czasy takie natrafiaią niebespiecznie chorego na osobliwosci połozyc potym mu dietę postanowic y lekarstwa mu dodawac.

Potrzecie iesliby miał chory zatwardzony zywot tedy mu go otworzyc y zmiekczyc potrzeba klistera albo czopkiem ku stolcu pobudzic.

Po czwarte Gdzieby chory nie nazbył

byl

stary, ani nazbyt młody, a białagłowa
byłaby niebrzemienna tedy może mika
gać żyłę zaciąć krwie upuścić albo ban
ki stawiać bądź sporańka albo krwie
zborni wszakże nie pozniey jedno we czte
ry godziny potym, albo po wrzdzeniu ia
ko zachorzał ten zapowietrzony, zey
strony ktora boli albo na ktorey by
się guzy iakie albo krosty, plamy y
blachy iakie nabliżey ukazały, żeby
się iadowita y zaraśliwa krew od ser
ca odciągnęła.

Tak gdy się guzy wyrzucą za uszami
tedy na teyże stronie nad łokciem
albo u wielkiego palca głowną żyłę
trzeba puścić

Ukazałby się znak iaki na łysinie
albo na podgarłu tedy żyłę trzeba
otworzyć pod ięzykiem. Jeśli na pier
siach albo na łopatkach, Mediane

Tymże obyczaiem gdzieby się wyrzu
cili guzy na barkach na żebrach, na
cyckach albo pod pachami może pulmo
tykę albo mediane otworzyć. Jesliby
miedzy nogami tedy końską żyłę z nogi
trzeba otworzyć iako y niewiastam.

A pilność trzeba na to mieć żeby się
niewiele krwie upuszczało, chyba gdzie

by, niecżysta barżo była czarna.

Po prace chorému do tego pomoc aby sie mógł zapocic a to iest naglownieyßa y napomocnieyßa ßtuka.

Pośłate mieć pogotowiu przyprawy, do posilenia chorego y lekarstwa ku pozywaniu według sposobu przypadku.

Trzeba teß na to mieć bacżność ieśliby sie człowiek po iedzeniu zapowietrzył tedy chory ma kosßtować ieśliby mógł wómit sobie uczynić Gdżieby niemógł tedy ma sobie pomoc wżiawßy wody so li troche miodu octu starego masła to wßytko zagrzawßy cieplo wypic a palec wgardziel wprawiwßy albo piorogę sie miodem albo masłem troche pomarowawßy, albo oliwą pobudzie wsobie wómit. tak nalepiey y nawięcey może.

A ieśliby chory prożny stomach miał a żywotby miał niezatwardżony, Item gdżieby lat niemiał po temu żeby krwie upuscał albo dla wyżßey namie nionych przyczyn nie mógł by, żyły otwo rzyc ani baniek puszczać tedy mu ma być dan trunek pocenia sie a po tym gdy pocżnie stawać dać mu sie pocic ale tak żeby niespał a cieplemi

chustami po kilka raz zonego potu ot
rzec y ochędożyc go.

Nakoniec gdzieby sie iuż wiecey pocic
nie mogł dac mu posilenie a iesc mu
nagotowac. A gdzieby iesc niechciał
przedsie iu niego wetkac przynamniey
aby troche polewecski z szafranem albo
y cynamonem. dla potwierdzenia ser
ca.

A gdzieby sie chora persona pocic nie mo
gła tedy weźmi dwie albo trzy nowe
cegły rospalsze ie okrop ie mokrą chu
stą a iedne po drugiey kładz do po
scieli choremu miedzy golenie. Albo
też naley cieplcy wody do sklanych
flasz zatkay ie chustami a włoż ie
choremu pod pachy aby sie tak zagrzał
y pocic sie mogł

Albo weźmi wolowy pecherz a naley
wen cieplcy wody zawiąz go co na
lepiey. a włoż go choremu pod pache

Kosztowna y doswiadczona wodka do pobudzenia albo ruszenia potu

Weźmi Dzięgielu Diptamu
Cytwaru Omanu Biedrzeńcu

Wesowniku Goryczki Galganu każdego pięć łotow. Pieprzu długie go gwozdzikow kwiatu Muszka tłuszczego każdego puł quintel Dryakwie Alexandryskiey nalepszey quintel. Camphory puł scrupułu, Jednorożca scrupulum spalonego rogu Jeleniego scrupulum stłucz w moździerzu te rze czy na poły miąższo wmocz wpułto ru kwart dobrego wina distilluy to przez alembik per balneum ma ris. Daway tey wodki mężczyźnie sześć łotow na ieden raz białeygłowie tego połowice młodey personie trze cią cześć tego vkłaść się a pocić się co nalepiey na to.

Druga Wodka.

Albo day sobie w Aptece to na rządzić

R. Thyriacae optimae. ℥ iiij
Myrrhae ℥ iiij
Gariophilorum
Zymziberis
Piperis añ ʒ v
Cynamoni Croci Euphorbij añ ʒ j
Vini distillati ℥ x
Misceantur macerentur et cola tur secundum artem. Tey wodki

G.

Albo gorzałki człowiekowi powie[...]ze morowem zarazonemu po pełney łyz-
ze dawac wypic. Albo day sobie te
wodke zdryakowie nagotowac.

Descriptio aquae Theriacae.

℞ Theriacae Alexandrinae ℥ij ß
Myrrhae. ʒ ß
Croci Orientalis ʒ ij

Superfundantur spiritus vini optimi ℥ iiij operculo diligenter superimposito Alembico caeco maceretur et paretur aqua quae in vitro probe recondetur et servetur: ex hoc cochleare unum vel dimidium pro aegri natura et viribus detur vel per se vel cum alio liquore vel cum vino generoso

Aliud Diaphoreticum

℞ Vini correcti ℥ x
Theriacae ʒ ß
Myrrhae rubae
Croci añ ʒ j
Liquoris zinziberis
Piperis longi añ ʒ ß

Misceantur. Ex eo bibat aeger

Vnciam semis in vino optimo.

Pospolicie wszytcy Medykowie tego nau-
czaią, że chorego iedzeniem y napoiem po-
silać y czywiać trzeba, a naywięcey po woy,
poczęciu confektow mu ku pożywaniu
dawać, aby nie mdlał y siły nie vtracił
a osobliwie mu dawać y pomagać ku
pożywaniu rożany confekt zcukrem
Boragowy cukier Manus Christi
y ine tym podobne. Do tego naznaczę
kilka sztuk pożytecznych y pomocnych
od Medykow doswiadczonych y zaleco-
nych

R. Rożey wcukrze
Fijołkow wcukrze
Boragu wcukrze
Korallow czerwonych tłuczo-
nych puł quintel
Bolum Armenum pułtory q. ʒ j s
Skorek citrinowych wcukrze
Pomarańce wcukrze oboy-
ga po trocie.
Cyndali czerwonego puł q.

Weźmi do tego Julipku Fiołko-
wego albo Rożanego vczyń confekt
daway tego choremu iako włoski o-
rzech na ieden raz a często.

Gy

Aliud.

℞ Conserua Rosarum
Violarum
Boraginis
Nymphae an ℥j
Specierum Diarhodon Abbat.
Diatrion Sandalinu
Diarhodon an ℨvj
Boli Armen. ppar. ℈js
Coral rub ℈s
Syrop acesitotatis limuniarum.
Acetositatis Citri an q.s.
Fiat Electuarium instar mixti liquid: Ex hoc detur ægroto quantitate aueis.

TVunek do posilenia.

℞ Aquam Boraginis
Rosarum
Endiuiae an ℥j
Syropu acetos: citri ℥j
Puluueres specieru dia
Margariton frigi
Diatrion Santal
Diarhodon Abba ℈s
Misceantur.

Ten trunek chorj ma pic po pocze niu

albo krwie vpuſzczeniu ieſliby chcial nie
mial ku iedzeniu.

Wodka ku poſilkowaniu serca.

Rx Aquam Rosarum
Melissae
Boraginis
Acetosae
Endiuiae
Rubrum et Albū Sandal.
Cortices mali añ ℥j
Citrini
Ligni Aloes.
Ossis seu Cartilaginis
e corde cerui añ ℈s
Coral: rub: ℈s
Croci Oriental: gr: vj

Terantur in tenuissimum pulue
rem et misceantur in vsum Epi
thematis. W tym vmaczay chuste na
dloni szeroko a przykladay na miey
sce serca ilekroc potrzeba.

Epithema albo Wodka chlodza ca.

R. Aquam Rosarum ℔ s
Boraginis
Cardui benedict:
Nymphae an̄ ℥ij
Aceti ex vino acerrim ℥j
Rosarum purpur:
Coral rub an̄ ℥j
Spodij ℈j
Cort: Citrini mali ℈ js
Camphorae ℈ i
Comminuenda comminuantur fiatq; ex comixtis aqua pro epithema te omaczay chustkę w tey wodce a klać cieplo na serce.
To iest Curatio interna przez ktorą za pomocą Bozą iadowite zarazenie powietrza morowego z wnętrza może być wygnane.
Co się daley dotycze to nalezy iu curatione Carbunculorum Pustularum et Papularum to iest na leczenie Apostematum wrzodow guzow y krost et in finali purgatione na ostatniem purgowaniu albo oczyscieniu Bo gdy tym obyczaiem iako

sie mowiło człowiek na wnętrzu be
dzie purgowany y oczyszczony zatym
wnetrze sie vkażą na wierzchu wrzody
krosty ktore iedny są czerwone a dru
gie bywaią czarne drugie modre a
drugie blade albo szare.
Jesli mozg w głowie był powietrzem za
rażony tedy sie okażą guzy krosty y
plamy za vszami na szyi na czele albo
lisznie na zębach albo na gardle. A
iesli serce zarażone było tedy sie okażą
wrzody y plamy pod pachami albo na
bokach Jesli wątroba była zarażona
tedy sie okażą krosty na łonie albo
na goleniach. Bo principale membrū
każde moca tą ktorey mu Pan Bog
wszechmogący dał przecz od siebie szko
dliwą materią a na wierzch ią wy
pycha aby była vłeczona y odegnana
A kiedy gdzie indziey na ciele na
głowie albo na nogach okaże sie
znak wrzodow albo krost tedy we
dług nauki Vczonych y doświadczo
nych Medykow y Cyrulikow ma
być na to przyłożony plastr wycią
gaiący aby naturze pomocen był ku
wyciągnieniu wrzodu na wierzch A
gdzieby na wierzch niechciał wynisć

alboby zas wstąpił tedy człowiek
ten niż niepewnego zdrowia.

Drudzy bańki stawiaią aby mogli wrzod wyciągnąc y to pomoc nie na gorsza.

Drudzy wziąwszy cebule a skroiwszy iey wierzch y srzodek wyrznawszy kładą dryakiew do ny, wirzchem skroionym zaprawiwszy kładą w ogien aby sie tak upiekła

A gdy sie prawie dobrze upiecze potym utłukszy w moździerzyku zrobie go czymą plaster a na guzy przykładaią barzo iest rzecz pomocna za pomocą boza, y doswiadczona.

Jako y ktorym obyczaiem guzy iadowite maią być zmiekczone y na wierzch wyciągnione gdy iuż natrzy są. Drudzy o tym kxięgi napisali co tu opuściwszy na krot co tylko przypomnie pospolite a proste rzeczy. ktoremi sobie ludzie czasu potrzeby, maią y mogą pomoc.

Ludzie pospolici y wieśniacy te go prostego lekarstwa nie chdy zażywaią Weźmi pieczoną cebule a

ciasta kwasnego skołacz cebule a zeiá
stem zmieszay a na guzy przykładay.
Jtem Gnoiu gołebiego zmieszay z owsia
ną albo reczmienną mąką przyday
do tego troche miodu y troche drzakwie
a to pomieszay a na wrzod przykładay
barzo prędko pod tym zmięcżeie y
zbiera sie wrzod ale trzeba czesto plaster
odnawiać y przykładać.
Jtem Drudzy bierzą figi ciasto y sol
każdego zarowno a to pomieszaw
szy czynią plaster y na wrzody przy
kładaią raz, dwa y cztery zbiera
sie podtym prędko y otwarza sie
Jtem Na krosty weźmi Cantarides
wocecie mocnych I. quinta ciasta iako
włoski orzech zmieszay to a rozmocz
wodą ciepłą włoz tego wskorupinke
orzecha włoskiego a na wrzod przy
łoz.
Jt Na czarne krosty weźmi białey
Liliey włoz ią wolíwe a wnawszy
zas te listki przykładay ie na kro
sty, na każdy dzien raz cztery
precz aż wypadnie a potym przy
kładay atractywy.
Jesli bolenie wielkie iest po otworze
niu wrzoda Weźmi wielką gębke

zmaczay ią wwodzie w ktorey wrzał Rumien pospołu z nasieniem lnianem et Faenum Graecum y ślaz to uczyni uśmierzenie boleści y wrzodowi pomaga.

Albo weźmi białek z iaia y putzołka raiowego y trochę oleyku rożanego uczyń masc z tego a plaster z tego uczyniwszy na wrzodowa rane przykładay.

Plaster kosztowny do zmiekczenia rychłego wrzodu.

R. Radicum alteae
Malvarum
Matrum violarum cum radicibus
Radicum Lilii albi ana ℥j

Coquantur omnia et pistentur cum axungia porci et fermento iam cum radicibus praedictis ponas radices faeniculi et dicitami vebrutam et similiter semina lini et faenum Graecum.

NOTA

Takowe wrzody maią być otworzone puszczadłem albo wł dy

plastremi im predzey tym lepiey aby iadowitosć zarazliwa odedchz mogla mieć ku wyszciu a nie czekać azby sie sam wrzod otworzyć miał. Potym wychędozywszy rane ma być goiona iako inne wrzody pospolicie.

Naostatek ma wziać iakoby ku zamknieniu y dokonczeniu trunck gotowy raz albo dwa a w domu sie zatrzymać zeby wszystko ciało odiadowitey zarazy było wyczyścione zeby zgoła złym iadem nie było zarazone.

PERORATIO.

Vkazało sie iuz na krotce co iest pestilentia y iako y skad zowią ią iako iest rozmaita skad y od kogo pochodzi ktora iey przyczyna na ktore ludzie przypada iako sie iey chronic y wiarować iako ią poznawać. Naostatek iako ią na wnetrzu y na wierzchu ma kto we człowieku leczyć y odegnać.

Wszechmogący y wieczny Pan Bog niech nam raczy być łaskawym y miłosiernym y niech nas bronić raczy od zarazliwego iadowitego

 po

powietrza morowego tych niebespie
cznych y ostatecznych czasow przez
Christusa Syna swego Pana naße
go O wieczny dobrotliwy y milosier
ny Boze według iasney a łaska
wey obietnice twoiey ktoras obie
cał ratunek y pomoc mowiąc
Wzyway mie czasu potrzeby
a ia ciebie poratuie a ty mnie
wychwalac bedzieß Przysią
głes tez Panie słowem nieod
miennym mowiąc Zywe ia
niechce smierci grzesznego ale
raczey zeby sie nawrocił a zyw
był Prosimy twego maiestatu
swietego racz od nas karanie
morowe powietrza oddalic
dla twego iednorodnego Sy
na Jezu Christa Pa
na y Zbawiciela
naßego Amen.

Soli Deo gloria et honor.

Znaki ktore zwykly uprzedzac morowe powietrze.

Napierwszy znak albo radnicy przyczyna morowego powietrza Ją częste czasu Lata deszcze bez wiatrow a gdy deszcz nie idzie niebo czesto nowione pochmurne.

Drugi znak od nieba możem brac Zacmienia tak Słonca iako y Miesiąca Komety y insze znaki ogniste na powietrzu oznaymuią powietrze.

Trzeci znak pewny gdy sie zdadzą lasy gorzesz bo iuz nam blisky aer byiąc napsowany

Czwarty znak Chleb przez noc na wiatr wystawiony ieśliże zmodrze ie tez znaczy.

Piąty psow y wilk iw wscieklosc powietrzem przegraża

Szosty owce źwy, kły wprzod zdychac bo są mdleyszego daleko niż ludzie przyrodzenia.

Siodmy Chrobactwa. Wszowkre stow y onym podobney gadziny po ziemi gęste zbolganie iest znakiem bliskiego morowego powietrza. Bo gadziwa ziemne swoie mieszkania opuszcza dla przykrych waporow ktore wziemi sie zaczawszy y z niey wychodząc powietrze zwyskly psowac y zarazac.

Osmy Ptakow zdychania a vzdechłych pod skrzydlami pecherze gwałtowny mor zwyskly oznaymiac.

Dziewiąty. mnostwo plech sierszeniow much y inszych ktore ex putredine generantur dostatek o powietrzney zarazie daia znac.

Ostatni W gałkach ktore sie na debie rodzą pospolicie debiankami zowia vrodzi sie albo chrobaczek albo muszka albo paiączek Chrobaczek powietrzem grozi bo sie rodzi z wilgotnosci zhapsowaney Muszka oznaymuie vrodzaiu obfitosc bo sie rodzi z wilgotnosci vmiarkowaney

Paiaczek glodem przegraza, bo iest zimno suchy a zimno y suchosc rodzenia y zywotowi są przeciwnemy. Temu ostatniemu znakowi tak wiele wiary day, iako Cardanowi y

Mizaldowi ktory tego statecznie
dowodza, az sami przez doswiadczenie
co iest prawdziwego obaczyß. Tych zna-
kow gdzie sie kilka zbiezy nieomylnie
zaraze oznaymuia. Ktori tez po woy-
nach, po wodzach, po trzesieniu ziemie
rzadko po glodzie zwykla sie zaczynac
Ztad mozem obaczyc iesliże terazniey-
szy postrach morowego powietrza znaki ia-
kie uprzedzily. Jesze opusciwszy mamy
tego ex astris nie iakie przyczyny zwlascza
dwie zacmienia ktore blisko przyszlych
czasow effecti swoie beda rosciagac: tak
ze zlaczenia y zgromadzenia plane-
ty barzo czeste w znamienach melan-
kolicznych. Wszakze poniewasz ieszcze
znakow gwaltownych ani aeris corru-
ptionem nie baczemy. Pana Boga wzy-
waiąc a niepotrzebne smrody y blota
uprzataiąc od posrzodku Listopa-
da (gdy Mars opanowawszy zna-
mie czlowiecze przeciwnym promie-
niem na zacmienia y coniunctia
badielka bedzie pogladal) gdzie sie
nie gwaltownego nie wznowi laski
Bozey nie iako mozemy byc bespie-
czniejszymi.

J T.

W KRAKo
WIE
Drukowa
no
V Woyciecha
Kobylinskie
go Roku Pā
oskiego
15808.

Recepta

Duszna y ciele sna przeciw Po wietrzu morowymu.

Z pisma swietego y z doswiadczo
nych lekarzow zebrana y ku po
zytkowi pospolitemu wydana.

Przez Ksiedza Hie ronyma Powodow skiego Kanonika Poznā skiego.

Jeremias XLII.

Opowiadalem wam dzisia a nie
vsluchaliscie glosu Pana Boga wa
szego na wszytkie rzeczy o ktore mie
posylal do was Teraz tedy wiedząc
dowiecie iz mieczem y glodem, y
powietrzem morowem pomrzecie.

Ezechiel XXXIII.

Nawroccie sie od drog waszych
barzo zlych y czemuz wzdy masz umi
rzec domu Israelski?

Przemowa.

Iz człowiek prze grzech pierworodny
cierpi wielkie niedostatki y doległo
sci tak na duszy iako y na ciele prze
to Pan Bog z litosci swey ku powstaniu
y potwierdzeniu iego w zdrowiu duszny
y cielesnym raczył mu dać do uleczenia
chorob duszných Kapłana a do ciele
snych zasie rostropnego cielesnego lekarza
Czyz tak Pan Bog rozdzielic raczył tedy
lekarz cielesny pomocami nauki swey cia
ła tylko ratowác może ale duszey pomoc
nie może przeto iz nauka iego iest docze
sna y rzeczy ktorymi Leczy sa mate
ryalnemi y skazitelnemi á dusza czło
wiecza iest bez wszelakiey materyey
y przetoz niesmiertelna y skazitelna

Kapłanska zasie moc y powinnosc
ácz sie własnie tylko na dusze
sciaga a nie na ciało Wszakoz
cz chorobý niekiedy na człowieka
przypadáia nie tak z nakażenia ia
kiego przyrodzonego iako wiecey z do
pusczenia a kazni Boskiey za ia
kie grzechy własne albo czyie insze.

Leczenie chorob cielesnych niekiedy kapłanowi należy.

tedy takowe choroby pomoca cie
leskiego lekarza trudno vleczone
byc mogą. Jakosz to widamy, iz
iedenże doskonały lekarz iedna
ką nauką y pilnoscią y thakowy
miz lekarstwami iednaką choro
be w iednym człowiecze snà
dnie vleczy, a w drugim ieszcze cza
sem do smierci pomoże: dla tego
Moiz. 2 8. 13 podobno oney choroby. (iako
K.role 2 a. pismo swiete swiadczy) prze
Jan. 5. c. 9 a. dnieysza przyczyna iest dopusz
Kor. 11. a. czenie y sprawa Boska albo dla
Jakub. 5 iakiego grzechu albo dla okazania
d. mocy y rozmnożenia chwały Bo
zey. Przetosz takowych chorob
vleczenie nie tak na Doktorach
iako na Kaplaniech nie tak
na lekarstwach cielesnych iako
y na duszmych należy. Czego
mamy przyklady iasne w pismie
swietym gdzie nie vleczony a
4 krol 20 a. smiertelny wrzod Krola Ezę
2 Para 12 chiasza Prorok Amos vleczył
Sol natychmiast przodkiem poku

tą a potym plastrem figowym ktory wedle przyrodzenia onemu gorące mu wrzodowi więcey zawadzic miał. Także Pan Krystus oczy slepego uzdrowił błotem ktore wedle przyrodzenia barziey go slepic miało. Otoż iż Pokutą nie wiemy ktorą chorobę tak Pan Bog przepuszcza tedy iest roskazanie Kościelne aby sie Doktorowie leczenia żadnego chorego nie podeymowali ażby sie pierwey przez pokutę z Panem Bogiem ziednał. Iż tedy po wietrze morowe więcey z przepuszczenia kaźni Boskiey, niż z iakiego nakażenia ciała człowieczego pochodzi (iako sie na początku tych ksiąg ukazuie) tedy ia rozumieiąc iż uleczenie iego gruntowne z uleczenia dusze od grzechow płynie a wi dząc iż tego w tak gwałtowney po trzebie ludzkiey nikt inszy nie uczynił, wasylem sie za czas barzo mały (przetoż też krotce y po prostu)

Janga Pokuta ma uprze dzać lekarstwa cielesne

Przyczyna wydania tych ksiąg

te lekarstwa duszne y cielesne prze
ciwko tey kaźni powietrza morowego
spisać. A zwlaszcza iż Pan Bog oby
czaiem wyższey pomienionym nie
iaka tez moc Kapłanom do tego zo
stawic raczył, gdy tak osobliwie o
Marek 16 nych mowił Na niemocne będą
d kłaśc rece a będą uzdrowieni ... beda brac a niesfkodza im W kto
Dzieio 286
Summa y rych ksiązkach naprzod ukazane by
rozdzielenie waia przyczyny powietrza morowego
tych ksiązek przodkiem duszne to iest grzechy kto
re nabarziey Pana Boga do takie
go karania pobudzaia potym przy
rodzone albo cielesne stąd że tam
zaraz dawaią sie nauki iako te
przyczyny uprzątac: przyczynami zara
zem kładą sie tez niektore przedniey
sze a łacnieysze nauki wiarowa
nia sie zarazy morowey. Nakoniec
opisuią sie lekarstwa pewnieysze
a łacnieysze iako ratowac tych
ktorzy iuz są powietrzem morowē
zarazeni Z ktorych pierwsze nau
ki iż są z pisma swietego wybrane.

tedy, są tak pewne że schybić niemogą
Te ostatnie nauki cielesne acz niekie-
dy schybić mogą, dla tego że Bog chcąc Przestroga o używaniu tych książek
skarać albo rozum do doskonałego
sprawienia ich albo onym lekarstwam
twa on czas moc odeymie: Wszakoż
gdy kto pierwsze duszne nauki dobrze
zachowawszy, tych za tymi wczas uży-
wać będzie tedy, nadzieia iest że mu
pomocne będą. Bo chociaby też Pan
Bog na niego tak sprawionego śmierć
dopuścił ktorą każdey godziny w nim,
Bogu tedy by taki miał mieć zu-
pełną nadzieie że ona śmierć nie
ku karaniu ale ku iego lepszemu
y ku rychleyszemu otrzymaniu za-
dosci onego wiecznego żywota iest
nań dopuszczona. A tak kto
sobie z tych ksiązek chce pożytecznie
w takim przypadku pomoc mieć, niechay
naprzod lekarza ostropnego gdzie
być może nieodrzuca a gdzieby
mieć nie mogł tedy niechay te wszyt-
kie ksiązki przeczyta a co iemu po:

trzebnieyszego to sobie niech dla przygody wybiera A gdzieby teʒ kto w nagłym przypadku dopiero dostał tedy dla tego sze czy potrzebnieysze takiem ¶ znakiem na stronie położonym są oznaczone. A nadto te ksiąszki są spisane tak iż nie tylko we złym ale też w dobrym powietrzu do naprawey zdrowia dusznego y cielesnego pomoc mogą, Kto kolwiek tedy z nich co pożytku duszego y cielesnego weźmie niech to y żywot swoy, w ktory go Pan Bog z takiego niebespieczenstwa zachował obroci ku chwale miłego Boga a polepszeniu swemu. A za tego kto tze nauki spisał niech Pana Boga prosić nie zaniechywa.

¶ Teksiąszki y o kwo powietrza przygodne

Recepta Dußna y cieleßna przeciw Powietrzu Morowemu.

Choroba zadna gruntownie a doskonale vleczona bydz nie może aż pierwey przyczyny iey prawdziwie zrozumiane y słußnymi obyczaymi vprzątnione bedą. Takze ten kto przeciw Morowemu Powietrzu lekarstwa vzywac chce, trzeba aby pierwey przyczyny iego precz oddalił a też że pierwey one wyrozumiał. Ktore przednieyße są troiakie. Pierwßa pochodzi ex causa prima to iest z strony samego Pana Boga. Wtora ex causis secundis Superioribus to iest z strony biegow niebieskich albo influency zwierzchnich. Trzecia ex causis inferio:

vibus et ex ipso subiecto to iest
z strony rzeczy ziemskich y z przy
czyny samych ludzi Pierwsza te
dy przyczyna powietrza morowe
go iest dopuszczenie y karanie Bo
skie za ciężkie grzechy ludzkie
Bo iesli wedle swiadectwa oswma
s. Pan Bog na ludzie dla grze
chow ich przepuszcza te choroby kto
rych sobie sami ludzie przez nie
szanowanie y napsowanie krwie
albo humorow przyczyna być
mogą: tedy daleko więcey z tako
wego dopuszczenia Boskiego idzie
powietrze morowe w ktorym dzieie
sie zepsowanie tey rzeczy ktorą
narod ludzki niewlada a bez kto
rey y małey chwilki zyć niemoże
to iest wiatru ktory za dopusz
czeniem Boskim zarażony be
dąc miasto tego coby przez od
dychanie serca ludzkie chłodzić
y posilać miał to ie swoim iadem
zaraża skąd wszytkiemu ciału upa
dek

Grzechy niekiedy są przyczyną chorob zwłaszcza morowych

5 Moiż. 28 c.
2 Krol. 24 c.
Jan 5 c. 9
1 Kor 11 c.
Jakub 5 c.

płynie. Co iednak Pan Bog spra=
wuie per causas secundas to iest mo=
cą biegow niebieskich ktore ludziom
dobrym ku pożytkowi a złym zasię ku
szkodzie y karaniu nakręcać zwykł.
Gdyż złączenie albo też sprzeciwie=
nie niektorych Planetow iadowite za=
rażenie powietrza niekiedy sprzy=
rodzenia swego sprawowáć zwykło.
A taka constellacia bywa ktora przy=
czyną moru albo złego powietrza.
Gdyż z ziemie y z wody wyciąga pary
ludziom niezdrowe ktorymy potym
oddychaią a z niego ludzie zasię zaraże=
ni bywaią. y stadże też te rzeczy kto=
re się z ziemie y z wody y z świátku
żywnosci ludzkiey rodzą ludziom za=
raźliwe bywaią. Trzecia a ostatnia
idzie z samych ludzi: dworakim spo=
sobem. Naprzod gdy ludzie zbytecz=
nym a nieporządnym życiem ciała
swoie złymi wilkosciami napełnią.
Szy one iako do inszych chorob tak
więc do prętkiey zarazy od moro=
wego.

Powie=
trza mo=
rowego
przyczy=
ny z ludzy
pochodzą=
ce.

wego powietrza sposobnemi y do v
leczenia barzo trudnemi czynią. A
ktemu gdy przez ono zbyteczne a nie
rządne zycie tak swoie iako y by
dląt domowych ktore pod sprawą
swą maią, y przez plugastwa y smro
dy, stąd pochodzące wiatrowi albo
powietrzu zarazenia przyczyniaią,

kometi y. insze znaki mor prze wieszczaią

Gdy sie tedy to oboie pospolu zey
dzie to iest constellacia zarazliwa
biegow niebieskich a wielkosc tłu
stych a smrodliwych par albo dy
mow na powietrzu, tedy barzo wiel
ka przyczyna do przyszłego mo
rowego powietrza: y stądze sie
rodzą komety, y insze zapalenia
strasliwe na powietrzu ktore pe
wnemi znakami rychło przyszłe
go moru bywaią znykły, czego iuz
teraz z niedawney a strasliwey
komety, skutecznie doznawać po
czynamy. Do czego gdy przystąpi
pełność (o iakiey sie mowiło) ciał
ludzkich tedy, stąd iako z zagwie od.

ognia prętka przyczyczyna radowiego zapalenia będzie. Które przyczyny, acz są do złego powietrza barzo możne wszakoż Pan Bog łacnoby je odmienić mógł kiedyby go sami ludzie tą ostatnią a naywietszą przyczyną od tego nie odrażali: to jest złą wolą swą, którą P. Bogu daleko trudniey odmienić niż biegi niebieskie gdy sam człowiek dobrowolnie nie zechce Które swey wolkę, gdy ludzie wczynieniu cięszkich grzechów poprzestać niechcą: tedy też P. Bog pierwszych onych przyczyn złego powietrza nie tylko nie hamuje ale jeszcze przymnaża ku srogiey a sprawiedliwey pomście swey. Bo to dał znać przez Proroka iż te cztery plagi miecz głód szkodliwe beście a mor chowa za naywiętsze kaźni przeciw złemu ludowi swemu. Któremi plagami iż iuż Pan Bog nieraz za pamięci naszey Polskę przewiedził a to ią nie lepszą ale gorszą uczyniło tedy znowu

Cztwora plaga bo ska Pol skiey nie naprawiła Ezech. 14.

Pan Bog też plagi ale co daley to
cięższe przepuszcza. y przepuszczać be
dzie aż lud tego wa pogaństwo zepso
wany albo sie polepszy albo tymi pla
gami wygnie mała tylko liczbe ludzi
Ezech. 12 d. według tegoż Proroka zostawiwo
szy. ktorzyby taką moc a srogość Bo
ską swiatu opowiadali. O czym gdy
by krotkość dopuszczała przywiodłoby
które grze- sie y z pisma przykładow dosyć. Ale
chy morzą kaźni morowey raczy wie Pan Bog
sługuią dopuszczać acz dla wszelakich ale
osobliwie dla tych grzechow Na
Pycha cięż- przod dla pychy przeciw Bogu stwo
kim powie- rzycielowi swemu y roskazaniu iego
trzem karą
na Czego mamy znaczny przykład w
2. Krol. 24 a Dawidzie ktory z zmierzkiey pychy
1. Paral. 21 b. roskazał był nad wolą Bożą wiel
21 c kość ludu swego tedy za ten grzech
P. Bog przez małą chwilkę powietrze
zabił siedmdziesiąt tysięcy mężow
walecznych z onegoż ludu A coż
wiedzieć iesli Pan Bog takowey
że pomsty nad ludem pospolitym nie

Vżywa przeto iż przełożonych wielka
cześć, iuż nie tylko lud śmiertelny a sobie
poddany dziwnie zacwią, ale y lud nie
bieski święte a przyiacioły Boże rozmai
tym urąganiem a bluźnierstwy pod py
chę swą iakoby poddawaią. Wtóry kacyrstwa mór pobudzaia
grzech kaźnią morową osobliwie pobu
dzaiący iest niedowiarstwo albo kacyr
stwo y bałwochwalstwo. Ktoremu Moi
żesz Prorok przegrażaiąc wielkimi a ro
zmaitymi przeklęctwy, które się u nas
w polszcze własnie spełniły, tak potym mo 5 Moiż 28
wi: Niechayci Pan Bog przyda (dopier c
wszych plag) morowe powietrze aż cię
wygładzi zziemie. I przez Ezechiela tak Ezechie 5
Pan Bog mowi: Za to iżeś (kacyrski 6c
nawodzie) pogwałcił wszedy mnie poświę
cone wszelakimi przyskorkami y brzydli
wościami twymi. ia też ciebie przełomię
y nieprzepuści tobie oko moie ani się zmi
łuie. I potym daley, tak mowi: Nieste
tyż na obrzydliwości złości domu Isra
helskiego gdyż mieczem głodem y po:
wietrzem

Miecz głod mór pol ske ogar neły.

vpaść maią. Kto daleko iest powie trzem vmrze a kto blisko przez mieczu padnie a kto wposrzodku zostanie glo dem vmrze y tak wypełnię gniew swoy nad nimi. Ktora przegrozka iawnie się w Polszcze okazała gdy wielka częsc kraiow Podolskich y Ruskich od miecza pogańskiego załosnie zgineła a my cosmy od miecza tego daleko oto powietrzem nad miecz srozszym vmieramy. Ci zasię co miedzi nami a Rusią mieszka ią, prze nie vrodzay od głodu be specżni nie są.

Niedowiarstwo Bog powietrze karze

Trzeci grzech ktory Pan Bog po wietrzem karać zwykł iest zuch walstwo przeciw Bogu osobliwie z kacerstwa pochodzące. Ktore zamyka w sobie: Naprzod vpor ne niedowiarstwo prawdziwey na uce y. cudom ktore się y teraz (acz więcey duchownie) w Kosciele

Powszechnymi dzieią. O czym Pan
Bog tak mowi przez Moyzesza Jpo 4. Moysz 14 b
kądże mi nie vwierzą we wszytkich cu
dach ktorem vczynił przed nimi? A
tak pobiie ie powietrzem morowym y woy
nszcze: aciebie C przełożony Kosciola
mego) vczynię Ksiażęciem nad naro
dem wielkim y mocnieyszym niżli ten
iest: Jako sie to teraz w nawroceniu
ziemi y ludzi zacnych na nowym swie
cie wypełnia. Czego okazał Pan Bog
znaczny przykład na Pharaonie 2. Moysz 9 c
gdy zatwardziałe niedowiarstwo iego
srogim powietrzem ludzi iego pokarał.
Do takowego zuchwalstwa kacyrskie Bluźnierstwo kacyrskie
go może sie policzyc za otwarty przed
Bluźnierstwo ktorym oni vsta swo
ie C wedle Dawida) ro niebo pra
wie wystawili. Czego straszliwy przy Psalm 72 b
kład czytamy v Jzaiasza Proroka Jsaias
gdzie dla bluźnierstwa Sennacheribo 31

C

wego. przeciwo Bogu y mieyscu ie
go poswięconemu przez iedne noc
srogie powietrze sto osmdziesiąt y piec
tysiecy mężow walecżnych wegu woy
sku zamordowało. Piąty grzech

Nabożen stwo zaniedbane albo obludne czym P. Bog karze 2 Moiż 5 a.

morowe powietrze osobliwie pobudza
iacy iest zaniedbanie nabożenstwa
y chwały Bożey przez zmyslone a
obludne krzescijany. Cosie zna
czy z Żydow w Egipcie ktorzy tak
mowili Wynidzmy ofiarowac Bo
gu by, snadz na nas nieprzypadł
mor albo miecz nieprzyiacielski
Niechayże sie niedziwuią Pola
cy iż ich Pan Bog morem a mie

Przyklad Polski

czem czesto nawiedza Gdyż wiel
ka cześć kosciolow y mieysc chwa
le Bożey poswieconych są zdocho
dow y sprzętow do chwały Bożey
należących złupione y spustoszo
ne. A w tych kosciolach ktore
zostały mało nabożenstwa zostaie

Bo sobie wedm z kosciolow iaskinie lo
trowskie uczynili za sie z iaskin lo Swieta
trowskich koscioly poczynili: tak iz w Polsce
swieta krzescianskie teraz nie podwa po czym znac
le Bozey ale c Bogu nawietszy des:
pekt) po sprosnieyszych niz kiedy inedy
zbytkach poznac wedle onego co prorok
powiedzial: Robili aby ze czynili gdyz Jeremiæ
co sie przez tydzien zarobilo sie w swieto 6
albo w Niedziele utraci na sprosnych
zbytkach. Ale takowi niechay sie leka
iz tego czym Pan Bog przegraza w za: 3 Moyz.
konie swoim Iz te zelzywosc swiat swoich 26 c
nadgrodzi sobie Pan Bog tymi swieta
mi ktore w niewoley nieprzyiacielskiey
takowi mizernie y placzliwie obchodzic
beda: czego sie w Polszcze rychlo oba:
wiac potrzeba I na inszym mieyscu Jerem. 2. c
dokłada P. Bog iz tam dopiero w Po 38 a
ganskiey ziemi uchowa ich Pan Bog od
powietrza I gdzieby sobie radniey smier:
ci niz zywota zyczyli tam smierc przed
nimi dla dluzszego utrapienia ich bedzie
uciekala Gdzie ieszcze P. Bog dawa

znać iż pogani zakon przyrodzony za
chowiwszy lepiey to Bogu zasługuią
aby ich powietrza zachował niż krze
scianie ktorzy zakon niebieski ~~[illegible]~~ wziąwszy
~~przy~~ przysiągszy nie tylko on ale y przy
rodzony sprosniey niż pogani przestę
puią Przeto niechay się niedziwu
1 Krole 8 d. ią iż Pan Bog obiecawszy ich osobli
wie w Kosciele wysłuchać y wybawić
od powietrza morowego tego im nie iści
Gdyż się mu oni pierwey w tych koscio
łach w powinnosci swoiey nie iszczą. Bo
iż ofiarę y nabożenstwo (iako przed
tym namienił) abo porzucili albo zel
żyli Przetoż się też nią Pan. Bog od
wszema powietrza ubłagać nie dopuści
Ieremi 14 b gdy tak mowi przez Proroka: Gdy
będą pościć nie wysłucham prosb ich
a iesli będą ofiarować ofiary nie przy
mę ich gdyż mieczem głodem y mo
Słowo Boże wzgardzą wszych karanie rem wyniszczę ich Słuchania słowa
Bożego w tych kosciołach iedni też za
niedbali: drudzy też ie słowem swoim
przez piosnki do domow swoych przy
nieśli a drudzy zasię chocia używa

słuchaią przecie go sercem zbywáią, a 44
vczynkiem zaniedbywáią. Przeciw ktorỹ
tak się Pan przez Ezechiela vskarżał. Ezech. 33.
Przychodzą do ciebie (kaznodzieio) iako
by ludzie wchodzący (na służbę Bożą)
y siedzą przed tobą lud moy, słuchaiąc
słow twoich, a przecie go nie czynią gdyż
iospiewanie vst swoich obracáią ie, y łakom
stwa postępkiem naśladuie serce ich.

Ludu poznanskiego duchowne zwierciadło.

Obeyrzey się tu dobrze Poznaniu, pier
wey niż cię śmierć kosą, iuż zamierzo
ną vderzy, obeyrzey się mowię w czás w tym
zwierciedle tobie właśnie należącym.
Gdzie przez iedne tylko vlice pełnią się te
słowa Pańskie: gdyż iedni w kamienicy
słowem Bożym ktore im Szatański Mer
kuryusz do vst przygnał krzyczą, aż się po
mieście rozlega: drudzy zaśię stárey wiáry
y w starym kościele iednak nie stáry
skutek zachowuiąc wchodząc do kościo
ła z nabożną postawą modlą się y
wszyscy pilnie a nabożnie słuchaią
słowa Bożego: a coż potym kiedy gorsze
czą nikáska w sprawach ich nie znać

Bo się z Bogiem obchodzą, tak ia-
Psalm. 77 d. ko ono Dawid narzeka mowiąc:
Gdy ie Pan Bog zabiał tedy
go szukali y nawracali się y oświ
taniu schadzali się do niego:
I miłowali go vstami swemi a ięzy
kiem kłamali nim. I serce ich
nie było szczyre przed nim ani się
nalezli być wiernemi w testamen
cie iego. Zaprawde to narzekanie
Prorockie osobliwie należy wiet
szey częsci tego miasta ludziom.
Ktorzy gdy ich Pan Bog pomor
kiem albo iaką przygodą przestra
szy, zbiegaią się rano y gęsto do
Kościołow na Wotywy y na insze
nabożenstwa modlą się słucha-
ią słowa Bożego spowiadaią się
wzywaią przyczyny Swiętych y
Patronow swoich. Ale naprzod
ona modlitwa dzieie się tylko

wargami a iezyk zachowuie sie do
domu wa to iakoby przeciw modlitwie
oney Pana Boga bluznierstwem albo
złorzeczenstwem albo bliznięgo kłamstwę
oszukaniem albo obmowa iaką vkrzyw-
dził. Słowu Bozemu chocia tez fortke
otworza przez vszy ale io albo zaraz
drugim uchem przez wypuszcza albo
iesli w dom serca swego do czasu przy
ma tedy potym doma albo zebrawszy
przez wyzona że sie y każno dziei przy
tym dostanie albo ie spokoynie od siebie
przeglitowawszy od onego sie wracaia,
co Pan powiedział iż po staremu Ezech. 33
łakomstwa nasladuie serce ich. Bo
idz do ktorey rzeczy albo sprawy chcesz
naydziesz takiego oszukania y tłbpie
stwa dosyć iż gdybys takowych ludzi
mało przedtym w Kościele tak
nabożnymi nie widział przysiągł
bys iż iako zywi nie słychali co to

Bog co sprawiedliwość krześciańska co miłosierdzie nad bliźnim co wstrzy mięźliwość y skromność wżyciu co śmierć co sąd Pański ostatni co piekło y królestwo niebieskie: a ledwo z drugich co wstyd y przystoyność te go świata. W czym acz wymówkę tego świata im nie zbywa. Ale we dle Apostoła Bogiem trudno szalić Bo nakoniec potępiaią, że wtym narody postronne którzy to warow niektórych od nas zwielkie mi nakłady nabywaiąc y zwiet: szym kosztem zdrowia zabiegaiąc przecie z nich lepszą robotą y do brze tańsze potrzeb takowych do Polszcze dodawaią: y ieszcze by lepiey dodawali kiedyby Wilku ry albo bractwa ku pożytkowi pospolitemu nadane tego nie bro niły. Cznaią o kaznodzieie zsło wa Bożego szacowania dosyć, a

polepszenia nie znac, nie dziw iż sie do
opowiadania iego nie barzo kwapią: wi
dząc iż sie w tym nie dosyć dzieie wolły Jeremi. 55. c.
Boskiey gdy tym sposob mowi: Jako deszcz
albo snieg spadwszy raz nie wraca sie na
zad ale odwilcza y posyła ziemie ku ro
dzeniu pożytkow ludziom: takci słowo
moie ktore wynidzie z ust moich nie wyni
dzie prożnie ale sprawi to cokolwiek em
ia chciał. Pamietaiac też y na to iż
Pan Krystus kaznodzieiom swoim
roskazał odeydz proch z podeszwow swoich Mat. 10. Dzieiow 18.
otrząsnawszy od tych ludzi ktorzyby sło
wa iego wdzięcznie a z polepszeniem przy
mowac niechcieli dokładaiąc iż krainie
Sodomskiey y Gomorskiey ogniem siar
czanym z nieba wypaloney lżey bedzie
w dzień sądny niż takowym niewdzie
cznym zakamiałym ludziom. Pokuta
zaś iże takowych ludzi z umyslem wraca
iących sie do pierwszych grzechow iaka Pokuta obłudna Boga barziey
iest dawa znać Isidorus tymi krotki
mi słowy: Naśmiewcą iest a nie po Isidorus lib. 2 de summo bono ca. 16
kutuiący

D

ktory iesʒcʒe cʒyni to ʒa co pokutuie:
gdyʒ ʒda sie byc nie Boga wpoko
rʒe proſʒącym ale ʒniego ʒuchwa
le ſʒydʒącym. I na drugim miey

Ibidem cap. 88 ſcu tak pokutuiącego przyrownywa
vmywaiącemu surowa cegle ktora
im barʒiey trʒe y polewa tym wiecey
blota wa niey przyczynia: takʒe
by kto nabarʒiey grʒechy przeszle
lʒami oblewał iesli sie onie ocie
rac nieprʒestawa tedy dalej towiet
ſʒey ʒmaʒy przed Bogiem sumnie

Wʒywanie swietych nie lepſʒą cʒym sie prozne iesty. niu swemu przyczynia. Nako
niec y wʒywanie swietych Bozych
Patronow swych osobliwych nic
takowym ludʒiom nie pomaga.
Gdyʒ przeʒ grʒechy smiertelne albo
obludna pokute ʒa nie wypadli
ʒpołecʒnosci ciała duchownego Pa
na Krystusowego ktorego oni prʒe
dnieyſʒymi członkami są Przetoʒ
Pan Bog tak sie wtym przeʒ Eʒe

Eʒech 14 f chyela opowiada Jesli morowe

powietrze przepuszcze na onę ziemię
T to iest na ludzie od grzechow męża
mowne y wylerę zagniewanie moie na
nie iwe krwi zebych znacy wygładził
ludzie y bydlętka a Noe y Daniel
y Iob byliby wposrzodku ich. zywęli ia
mowi Bog Ctedy to iż szczę) ij syna ani cor
ki nie wybawią: ale sami tylko sprawie
dliwoscią swą wybawią dusze swoie.

Szosty grzech powietrze morowe pobu | Klatwa po
dzaiacy iest zwyczay złorzeczenstwa | wietrzem
albo przeklinania naprzod przeciw | albo cho
Bogu ktorego Pan Bog zwykł sie | robami ra
tez msciec powietrzem morowym: ia | da sie isci
ko bezynil onym Zydom przeciw
sobie na puszczy szemrzącym gdy
tak mowil ale pokiż o mnie złe | 4. Moiż. 14
bedą mowic? przetoż pobiię ich po
wietrzem To tez sprawuie złorze
czenstwo albo przeklinanie bli
zniego Bo mowi Medrzec swięty | Mądro. 11 c
iż czym kto grzeszy tym sam karany | Czym kto bywa grzeszy tym karany bywa

2 Moiz. 1 d. 14 fol. Jako Pharao ws pothopil dziatki nie
winne Żydowskie tedy tez sam wczer
wonym morzu iakoby wonej niewin
Esther 1 d. ney krwi utonal. Takze Aman sam
na tey szubienicy byl obieszon ktorą
Mardocheuszowi niewinnemu byl
zgotowal: Insze przyklady opuszczam.
Polacy klatew zlosliwym przewykli W czym z Przodkow swoich narod Pol
ski nad insze byl fortunnieyszy w swoie
zykiej swoym nie mial zlorzeczenstwa al
bo klatew swoiech takie sie w inszych
iezykach naiduią a tez pokiey sie tak
zachowal thedy sie nad insze narody
zdrowy y caly bywal. Ale iakosz sie
od inszych narodow nawczyl przekli
nac zabitą smiercią francą powietrze
y inszymi klątwami: takze od tad
morderstwa france y powietrza moro
we y insze takowe plagi miedzy nimi
nad insze narody naypospolitsze.
A w inszych krainach taeno tego do-
znac isz czym sie nawiecey klną to
Nierządność tez v nich nawiecey plugi. Siodmy
powietrze bywa ka frana grzech iest nierządnosc y nieczystosc

cielesna Ktorą y tesz Pan Bog osobli
wie powietrzem karze znaczy sie stąd co
powiedział Mędrzec swięty, Kto sie Ekklesi. ga.
przyłącza do nierządnikow iest złosliwy
zgniłosc y robactwo będą wnim dziedzi
czyc Czego czytamy strasliwy przy
kład wopisaniu Lethany y wietszych
yz gdy za swietego Grzegorza Papieza
w Rzymie krzescianie wposcie wstrzemię
źliwosci cielesney zniac potym bez praw
dziwey pokuty do stołu Panskiego na
Wielkenoc przystepowali tedy Pan Bog
przepuscił na nie tak srogie powietrze
iz ludzie padaiac po ulicach zdychali
tylko pierwiey kichnąwszy albo ziewnąw
szy. I stądże potym miedzy krzesciany kichaiac albo ziewaiąc czemu sie ludzie pozdrawiaia
nastał pospolity zwyczay iz kichaiąc
spolnie sobie błogosławią albo ziewa
iąc znakiem krzyza swietego usta
swoie żegnaią. Osmy grzech powietrze
morowe osobliwie pobudzaiacy iest ob obżarstwo albo opilstwo mor pobudzaia
żarstwo y opilstwo Czego na przod iest
wielki a wiecznie pamietny przy:
kład

na wszytkim narodzie ludzkim kto
I Mois. ry dla skosztowania tylko owocu
3 a. zakazanego w Raiu przez pierwsze
rodzice nasze tak srodze zostałwszy
tek zapowietrzony, iz z niesmiertelne
go á niewinnego stał sie wprzyro
dzeniu swym skazonym smiertel
nym y prawie straconym. Drugi
przykład tego okazał sie w Ży
4. Mois. 11. dziech na puszczy, ktorzy iz sie
Psalm 77 d. miesa nad wolą, Bozą, y bez gwał
4 Mois. 21. b towney potrzeby swey zszemraniem
domagali dał im go Pan Bog
dostatek: ale dokłada pismo iz iesz
cze ono mieso bkwiało wzebach ich
a gniew Bozy przypadł na nie iz
iedenraz nagle barzo wiele onego
ludu wyzdychało a drugi raz byli
smiertelnie pokasani od wezow
ognistych ktorymi teraz są podo
bne morowki y insze gorące wrzo
dy.

ktore człowieka zapowietrzonego zabi
iaią. Pijancy zasię karania swego mo
gą wziąć probę zonych że Zydowie ktorzy 4 Mois. 20
iesli srodze byli karani o toż woięc: Psal. 105.
kim pragnieniu swoym wody przeciw
Bogu na pusczy pożądali: iako dale
leko cięzey karani będą ktorzy nie
wode ale piwo miod wino gorzalkę,
nie od pragnienia ale dla wielszego
pragnienia wsie albo ieden wdru
giego gwaltownie leią. O czym rzeszo Czytay ksiąszki
inszey dosyć szeroko wtym czasie pi potopu
sał dalej się tu tym bawic niechce. dusznego.
Obaczywszy tedy dla ktorych grze
chow Pan Bog nawięcey powietrze
morowe na ludzie przepuszczać zwykł
niechay każdy wobyczaie y sumnie
niu swe pilno weyrzy a vchronienia
się albo vleczenia powietrza moro
wego niechay naprzerwsze poczatki
weźmie aby takowe grzechy a tego złe
go przyczyny zduszę swey oczyscil

przeciwnemi a pewnemi lekarstwy to iest cnotami y pobożnosciami tymito grzechom przeciwnemi. Czego ieśli każ dy łacno sobie recepte złoży sumnie nia własnego chorobe zrozumiawszy wszakoż dla prostszych ludzi niech be dzie ta pospolita przeciwko każdey chorobe duszney: Weźmi co nawię cey możesz pokory, k(tó)ra w poznaniu nie dostatku swego y poddaniu się k(ościel)n(y)m (?) przykazaniom Koscioła Powszechnego. Przy day do tego także wiele prawdziwe go ku Bogu nawrocenia y trzy spore garsci owocow pokuty godnych. Przy łoż k temu sunt prawdziwey skruchy serdeczney. To wszytko zmieszay do brze zobszerności. Łez oplakiwania grze chow swoych. Zatym ciężkim wzdycha niem y biciem piersi swych sumnienie swe dobrze przesrzotowawszy, przeciach to wszytkiem sprawiedliwości, atys Bogu żałościa a bliźniemu przywroceniem to co niebyszego w tobie iest nagrodził.

Recepta duszna przeciw pospolitym grzechom

Oną zasię pozostałą czystością sum
nienia napoy duszę od grzechow strudzła:
łyy zatrzymywayże to więcey co nadłu
żey przez wiarę nadzieię y miłość krze
ściańską. Potym gdyż stąd cnienie przy
padnie vczyn womit iako naywietszy
y wyrzucenie onego złego przez prawdzi
wą spowiedz. Zatym nabożnie przyymi
nay dostoynieysze lekarstwo y posiłek Sa
kramentu ciała y krwie Pańskiey z Ap
teki doswiadczoney Kościoła Powszech
nego. Nakoniec posilay duszę często
potym nabożeństwem prawdziwym mo
dlitwami postami iałmużnami y insze
mi dobrymi vczynkami. A tym sposobem
od powietrza dusznego y cielesnego be
spieczen będziesz. Ta recepta doświad
czona iest przez Dawida przez Ni
niwczyki przez świętego Piotra świętego
Maithensza Zacheusza Marią
Magdalenę przez łotra na krzyżu
ius vmarłego y przez wiele inszych
ludzi świętych y wszytek Kościoł Po
wszechny.

Lekarstwa cielesnie przeciwo powietrzu ktore napierwszey sze

Gdy iuż człowiek sposobem wyższeyo mienionym przez vbłaganie Pana Boga iako nawyższey przyczyny dobre postanowienie w duszy swey opatrzył tedy iusze cielesne lekarstwa snadniey mu iuż przydą y pozyteczniey sze będą ktorych iednak opuszczac nie ma: gdyż Pan Bog nie zawsze przez cuda ale cześciey przez rzeczy do tego stworzone moc swoie pokazywac zwykł. A to polekarstwie duszny to naypierwsze cielesne

Odiachac niech z miey sca zapowie trzonego komu nalezy.

niech będzie komu byc może aby z mieysca zapowietrzonego rychło aco nadaley wiachał a niewracał sie do niego asby na wszem bespieczne było. Bo iesli Pan Krystus kazał

Math. 10.

vciekac z miasta do drugiego miasta przed ludzmi okrutnemi ktorych sie snadniey vchronic czedy daleko trzebniey vstępowac przed powietrzem zepsowanym ktorego człowiek vstawicznie w się nabierac musi A wola Boża

yż y nierozumnie zwierzęta w ten czas
iamy swoie opuściwszy na wolne a ia
sne pola uciekaią. Wszakoż iako się
zgardlem uciekać niegodzi gdy iedzie
o chwałe Bożą albo o iaką powin-
ność krześciańską. Tak też ci ktorzy
maią w zleceniu swym duchownym
albo świeckim lud krześciański po-
spolity albo osobny ktoryby sobie
w tym przypadku radzić nie mogł
ieśli się im tego przez kogo inszego we-
dle prawa y powinności odprawić
przez ten czas niegodzi tedy maią
zostać Panu Bogu się poruczywszy.
Gdyż wedle słowa Pańskiego to
iest znak prawdziwego pasterza
w czasu potrzeby kładzie zdrowie
swe za owieczki swoie: a naiemnik
tylko czasu szczęścia pilnuiąc owiec
iako się swych czasu niebespiecznie
go odbiega. Tym się cieszac iż
gdy on w tym P. Bogu k woley

Komu się odieżdżać niegodzi

Jan 10 b.

Math. 10. d. bedy według iego obietnice. włos zgło
wy iego niespadnie bez woley Bo
żey ktorey y tak na każdym miey
scu iest podległymi: a smierć własne
Bożey podiętą nie smiercią ale ra
dniey żywotem iest. A ktemu Pan
Bog osobliwie thakowych od niebe
zpieczeństwa zwykł zachowywać.
Czego mamy przykład wsamym
Panie Krystusie ktory nie wten
czas vmarł kiedy sie nieprzyiacie
Lukas 4. c. le iego napilniey oto starali chcąc
Jan 7. 8. go zwysokiey skały zepchnąć po
Math. 20. c. imać kamionować ale wten
czas kiedy on sam chciał y kiedy
ludzie pospolici namniey o smier
ci iego myslili y owszem go iako
krola do Jeruzalem prowadzili
Czego iest dosyć innych przykła
dow swiętych y teraz dosyć ich
widamy wtych kapłaniech kto
rzy nie dla iakiego zysku albo
czego takiego ale dla miłosci owie

czek albo bliznich swoich wpowietrzu
zostawaią. Nakoniec okazuie sie
tho w kopaczach ktorych tak wiele tru-
pow zapowietrzonych chowaiacych iesli
Pan Bog pospolicie od smierci za-
chowuie przeto iz ciałam krzescian-
skim przez pogrzeb służą daleko wie-
cey Pan Bog gotow to czynic tym
ktorzy duszam ludzkim albo ludnosci
zywym sprawą swą wtym przypadku
potrzebnie służą. A thak potrze- Z bytnią bo
ba aby tacy ludzie na strone odlo- iazni albo
zyli zbytnią boiazn moru albo smier- smialosc
ci ktora acz zawsdy iest nie krze- wpowie
scijanska ale wiec wten czas barzo trzu zla
szkodzic zwykła iako na swym miey-
scu przypomnione. Ci ludzie zasie
ktorzy z urzedu albo obowiązku iakie-
go zostac niepowinni y sposoby do wy-
iachania maią iesli vpornie albo
zuchwale zostaną niechay sie obawia-
ią aby sobie sami mezobroycami nieby-
li y na swe zle nie kusili P Boga

ktory dla tego dał rozum człowie
kowi aby pokazdgo stawa cudowod
Ludzi y szat zapowietrzonych ostrożność nego nie czekał. Pilnie sie też wia:
rowac potrzeba wszelakiego obcowa
nia z ludźmi nie tylko pewnie zapo
wietrzonemi ale o ktorych by wiadomość
pewna była iz ia z dobrego powietrza:
nie była. K temu używania znaku
go złodowiek dotykania rzeczy od lu
dzi zapowietrzonych a zwłaszcza rzeczy
sprzanych wełnianych y zwiszych mięk
kich. A gdzieby sie także tedy ie
zaraz albo spalić albo ostrożnie z da
leka wiodać albo w ług wmoczyć al:
bo na wiatr rozwiesić gdzieby ich
nikt nie dochodził y tamże ie okri
wać do iakiego niemałego czasu.
Sześć rzeczy do zdrowego życia potrzebnych. Komu by sie tymi sposoby strzedz nie
zeszło tedy po opatrzeniu sumnie
nia swego wedle wyższey nauki ma
naprzod wielką mierność a pilność
zachowić w tych potrzebach żywota swe
go na ktorych lekarze zachowanie
zdrowia człowieczego pokładaią:
ktorych iest sześć: powietrze pokarm

y picie, spanie y czuynosc pracowanie
y vspokoienie yzymorzenie y pelnosc y
przypadki vmyslu. Okolo ktorych rze
kii przedsiewzietey potrzebie porządnie
krotko a naprzedmieysze nauki opiszę.
Z tych szesci rzeczy wiatr albo powietrze
iako mieyscem tak y mocą przedniey
sze iest Gdyz iakom przedtym wspomi
nal gdy ono będzie zarazone tedy tez
zarazic musi ludzie ktorzy bez niego
oddychac y zyc nie mogą A tak okolo
tego czystosci ma byc naypilnieysze stara:
nie czynione aby ie byc moze suche a
chlodne y niesmrodliwe ani mgliste bylo
tak na mieyscach pospolitych gdziesie
ludzie przechodzą tako tez wmieszkaniu:
osobnym A thak naprzod ludzie zwlą
szcza w mieściech y w miasteczkach ma:
ią tego pilnie przestrzegac aby cia:
la powietrzem vmarle nie byly chowa
ne w Kosciolach pospolitych ani wmie:
sciech ale na iakich cmintarzach od
leglych gdzieby wiatr wolnie przewie:
wal.

Powietrze zarazliwe iako czyscic

gdyż snadź powietrza zaraża pewnie
gdy smrod pod zmarszta ziemią zam:
kniony a tym barziey zgniły za rosta
zaniem zienie na wierzch sie wybu
cha. Także vlice trzeba zawżdy od
błota y plugastwa mieć chędożyć y
wychody, rynsztoki y insze mieysca
takowe trzeba pilnie wychędożać
albo tak zatykać żeby smrod nie
miedzy ludzie ale wzgore wycho
dził albo był zatłumion. Czego na:
więcey przestrzegać potrzeba przy
iatkach miesnych y rybich y na:
tych mieyscach gdzie surowe skory
wyprawuią gdzie im tłustsze bywa
plugastwo tym też powietrzu zara
źliwsze pary z nich powstaią. Prze:
toż y w domiech rzeczy zgniłych y
do zgnicia sposobnych albo zgoła
nie mieć albo ie wzgorę chować gdzie
by wiatr suchy pułnocny albo
wschodowy przewiewał. Ale za:
dna

Rzecż do oczyßczenia nieczystego powie Ogien ná
trza nie iest pomocnieyßa iáko częste lepiey powie
a geste palenia ogniow w komnatach trze czyści.
gmachow swoich albo po tych mieyscach
pospolitych gdzie się ludzie przechadza-
ia a zwłasżcża drwami suchymi le-
śnimi iáko naysilnieyßymi a wżeli
bydź tedy y woniącymi. Bo tym samē
fortelem Hippocrates ozacny lekarz
srogie powietrze w mieście Athenach
był vskromił. Zaczo potym obraz
tego miedzy Bogi był v onych Poga-
now wystawiony. Pożyteczne tez iest
barzo do tego kurzenie po vlicach suchym
piołynem y inszymi woniącymi zio-
łami a iákonięc suchym debniesem.

W domowym mieszkaniu zasie ká-
dzenie trociſzkami do tego osobliwie
w Aptece sprawionemi albo korzenie
dobrey wonney zwłasżcża goździ-
kami cynamonem muſzkatem.
a ktorzy tákiego dostatku nie maią

mogą

T

mogą kadzić kadzidłem ialowcowem bob
kiem rozmarynem szalwią, rożą, piołу
nem y inszemi nie kosztownemi wonia
my kwiatkami suchymi albo korzeniē
A kiedy nie chedogie słonce vkaże albo
suchy wiatr z pułnocy albo ze wschodu te
dy okna v mieszkania otworzyć a
wiatrow południowych y zachodnych
strzedz sie potrzeba takze łaźnj y
gorących izdeb ktore z tego powie
trza czynią wielki a szkodliwy przy
miot. Dobrze tesz na szyiey albo ręce
ku nosić iabłko z rzeczy, mocno wo
niących sprawione ktore w Apte
kach czynic vmieią. A ktoby był
vbogim albo daleko od apteki mo
że to odprawić cytwarem stłuczonym
y w iaką pilkę zaszytym albo kąsek
gębki albo chusty rozmaczaiąc w mocnym
occie przymieszawszy wodki rożaney
albo inszych woniących y trochę
twaru y także w iakim iabłku drew
nianym vkoszonym albo woszym tako
wym nosić to przy sobie y często te
go

wołiąc Wtorá rzecz o ktorey powie: Nauká ie-
bá przestrogi iest iedzá y picia o ktorą dbá y picia
ma bydz dobrze vmiarkowánie Ná: chabu powie
przod in substantia to iest aby się nie
iadło rzeczy niezdrowych y do strawie- Mięso
nia trudnych iako miedzy inszymi
są mięso wołu barzo starego swinie,
kozie zaiecze starych geśi y wszelakie
solone wiedle suche Także ryby zbło Ryby.
tney á niezdrowey wody, zwłasczá
węgorze piskorze raki liny y inszy
kie ryby łuskiey nie maiące: tak-
że wyżiny, dorsze y insze słone albo
suche okrom śledzi swiezo solonych.
Iby też wszelakie ryby naylepsze
sámé wsobie były, gdy nie swieże
albo nieżywe tedy szkodzą.
Iarzyny wszelakie ktore ná grun- Iarzyny.
cie błotnym albo zbytnie nagno-
ionym rosly sa też tego czasu nie-
zdrowe Owocow zgoła bespiecznicy. Owoce.

F 2 Zaniechać.

by też naylepsze były gdyż pospolicie
przy drugich twardszych pokarmiech
żołądki więcey gniią niż trawione
bywaią. I dla tegoż powietrze nay
rychley pannie w Jesieni kiedy sie
ludzie nabardziey owocami karmią.

Nabiały Mleczna wszelakiego nie albo nier
pie używać zwłaszcza sera
twardego także ciast nieruszonych
warzonych pieczonych y inszych
tłusto sprawionych rzeczy. Przysmaki Przy
smak czasu powietrza nazdrowszy
iest, iest, ktem octem gdy czas postę
mu Zimie może używać soków albo
powideł wisniowych y inszych kwa
śnych albo cierpkich z mocnem
octem: ktory gdy y do inszych po
traw bedzie przymieszany barzo
ciało od skażenia krwie broni te
go iednak strzegąc aby przeciw zo
łątek niebył zawadzony. Gor
czycza czosnek cybula y insze
gorące przysmaki wten czas na

żą była zaniechane. Insze pokarmy 56
które w tych kraiach są wpospolitym
vżywaniu niesą tak dalece szkodli
we. z których iednak każdy wedle
dostatku swego co nazdrowsze obie
rać może. A trzymi niechay będzie Chleb
fundamentem chleb dobrzystego go
czystego y. niestęchłego zboża a kte:
mu dobrze rusczony y vpieczony swie
ży, iedno wody nie ciepły w który mo
że przy mieszywać trochę soly, y żany
dżu albo włoskiego kopru. Do warze
nia obierać wodę zdrową ku słoń
cu płynącą, a nie możeli taka być
tedy z chędogiego zdroiu albo stu:
dnie nieplugawioney, albo z prze
ciekaiącego ieziora. Picia mocnego
iako małmazyey y wina mocnego
miodu gorzałki nie do końca we
czas dobrze vżywać. a ktemu żby
beśnie tych rzeczy vżywanie obró
ciłoby w niwecz te recepte duszna y
cielesna, A tak wiaa trzeba vży:
wać.

nie silnego dobrze zstałego a nie
bardzo słodkiego. P Piwa także z do
brego słodu y chmielu nie zbytnie
pianego ani bardzo młodego albo
kwaśnego. P Potrzeba ieszcze wredzey
y w piciu zachowywać. Quanti
tatem continuam et discretā

Miara y czas pokarmow — Naprzod aby ciało zbytnimi by
tesz nalepszymi pokarmy zaraz
obciążone nie było. Ale tak iesc
y pić żeby się ieszcze z iakim appe
titem rzedzey od stołu wstali. Prze
to lepiey w ten czas iest kilka ra
zow przez dzien iesc gdy praw
dziwy głod przystąpi niż się za
raz wiele pokarmem obciążać

Tego iednak strzegąc aby się czło
wiek długo nie morzył gdyż na
czczo rychley się powierzche człowie
ka a ktemu zemdlonego imie
okrom tego gdyby kto nabożny
umysłem czasem przez post. P Bo
Zeznanie pokarmow — gá błagai chciał który umie y
bez pokarmu zdrowia y siły dodać.

Tego tesz nie zapominaiąc aby acz zawzdy ale osobliwie czasu tego nie bespiecznego pokarmy bez żegnania y dźiękowania P. Bogu brane nie były ktore bez błogosławieństwa Pańskiego miasto posilenia ciału zaraz sie obrocić mogą. Ostatecznie trzeba ostrożnośći w pokarmiech prze strzegać in qualitate. Przodkiem strzegać sie barzo iesć wiela rozmai tych a sobie przećiwnych albo rożnych pokarmow to iest barzo twardych z barzo miękkiemi y strawnemi. Co gdyby sie trafiło tedy, pierwey iesć rzeczy miekkie niż twarde chyba żeby kto był barzo głodnym albo żołądku dobrze strawnego ktory sie nie rad papinkami karmi. Także y pokar mow ktore z soba nie zaką antypa thia, to iest przyrodzona niezgode maią, albo tesz zła przyprawą skażo ne są, Iako wina z kapustą, albo z mlekiem mleka zanie z rybami y gor czycą ruszyca, y z rzeczami kwa śnemi.

Przypraw[y] pokar mow

przyszystego przy ogniu barzo smol
nych drew vpieczonego albo zattu
mieniemi pary duszonego: Oliwey
ktoraby wicy nowym statku dlugo
stala rzeczy wszytkich smazonych
przypiekanych przydymionych co
wszytko barzo szkodzi. Inszych
¶ rzeczy takowych sam sie doczy
tac albo v Doktorow dopytac
mozesz. Ja tez chocia nie Do
ktor nie chwale mieszania piwa
wina spewem (iako pospolicie
czyniau) ale kto bez wina byc
niemoze niech ie pije przy iedle
a nakoniec piwo, albo (kto ma
ten zwyczay) gdy mu po iedle
wielka godzin wielkie pragnie
Sen iako nie przydzie. Trzecia rzecz ku zdro
vzywac wiu czlowieczemu sluzaca iest sen
a czucie, ktore oboie ma byc mier
ne y czasow przystoynych. Bosen
barzo dlugi albo tez barzo krotki
niespowbnosc ciału człowieczemu
przynosi. Ktorego miara pospoli

tei ludziom dorosłym iest siedm godzin młodym zasie osim godzin albo y co wiecey pokąd iesliby iako niestrawnosc żołądku czuią. Starym ludziom nie trzeba godzin snu zamierzać bo ie sami wiecey pospolicie chcą. Niemasz też sen być barzo rychło albo barzo długo, wedle ale we dwie godzinie albo coś około tego: a kożdemu wiecey ktora przyrodzenie dobrego dało. Gdyż sen dzienny rodzi wielorakie szkodliwe rzeczy, słuchy zatwardza, słodzone zamula krew y przez to bladymi czyni y puchę żyły rozpuszcza stąd ciężkość y niesposobność ciała y onawiltlenie pamięci żołądek złych wilgości nabawia skąd stracenie appetitu do iedzie y częstokroć rozmaite wrzody y febry smiertelne przychodzą. Na co nieiako naracał Job swięty gdy tak mowił Dni Job 17 a moie przeszły myśli moie rozproszone zai trapiąc serce moie Noc obrociły iednem a zasie po ciemności

Sen dzienny iako szkodliwy.

G

świ

ści spodziewanie się światła. Jesli w tym potrwanie grob iest domem mo: im etc. Wszakoż gdzieby to kto z nagłey potrzeby (ias w nocy być: może) albo z dawnego na: łogu (ktorego z czaskiem odmieniać niebespieczno) czynic musiał te: dy niech tego snu zażywa co nai: krocey, nie zaraz po obiedzie a ktemu siedząc albo wysoko się kładąc przewrocki zawszy, a głowę y ciało dobrze nakrywszy. Zby: tnie czucie zaś ciągnie za sobą szkodliwe choroby, a zwłaszcza napełnienie głowy złymi dyma: mi skąd pochodzi zakażenie rozumu ciało wysusza żołądek y ciepło przyrodzone wątli skąd ro:

Pracowanie cielesne zdro: wiu służy.

zmaite choroby rosta. Czwarta rzecz iest pracowanie y chętniey sze ciała poruszenie. Ktore ia: ko zdrowiu dobremu duszne(mu) y cielesnemu iest pożyteczne dalszac

Anselmus

redey. Doktor gdy tak napisał
Pracowanie mierne iest zachowa:
niem żywota człowieczego ciepła
przyrodzonego wypolerowaniem y
pobudką, sił ludzkich umocnienie,
zbytniey ciała wilkości wytrawienie
pozyskaniem czasu próżnowaniu
nieprzyiacielem młodych lat po:
winnością, a starości weselem. J
potym tak zamyka. Ten tedy sam
niech się od pracowania wstrzyma:
wa ktory niechce mieć pociechy z do
brego zdrowia. Ktore pracowanie
naprzod ma być z strony dusze to
iest ćwiczenie się w cnotach świe
tych y pobożnych uczynkach krześciian
skich ktore Paweł S. osobliwie zale:
ca tymi słowy. Cwiczenie cielesne
do niewiela się przygodzi: ale pobo
żność do wszytkiego iest potrzebna
maiąc obietnice żywota ninieysze:
go y przyszłego. Gdzie Paweł S.
naucza iż pracowanie samo cie
lesne tylko ciału niekiedy pomoc
może:

Pracowanie duszne

1. Tim. 4. c.

ale pracowanie duszne może tu
sprawić łaskę Boga, z ktorey do
bre zdrowie łacno przydzie w wiecz
nym żywocie chwałe y radość wiel
ką, gdzie wedle pisma nie będzie
Obraw. 21 b wzecy zadney prace boleści ani
frasunku gdyż iuż te rzeczy prze:
minely A tak pracowanie dusz
ne zawżdy trzeba mieć na pamię
ci wedle oney Reguły tegoż Pa
Kor. 10 g. wła .s. gdzie mowi. Jeśli pijecie
li cokolwiek iedno poczniecie to
czyncie ku chwale bożey. Wsza
Pracowanie cielesne iakie ma być kosz czasu swego nie trzeba też cie
lesnego pracowania na stronę
odkładać. Do ktorego wrzeczney
robocie tenże Apostoł naukę y
2 Tessa. 3 c. przyklad sam na sobie ukazał y
taki wyrok wtym uczynił iż kto nie
robi niema też ieść. To iednak pra
cowanie ma być wedle stanu com:
plexyey y nałogu każdego człowieka
Bo ludzie bacni delikaci y robocie

nie przywykli iż pospolicie w Rzeczy
pospolitey robią, tedy do robot ręcznych niesą
powinni, a tak dla zdrowia swego ta
kowi dosyć mogą mieć na przechadzce
niu przeiezdzaniu myślistwie, który
nie iest zakazany iako duchowny
y w insych takowych zabawach któreby
pospołu y zmysły ich vkrasowany okrzewiło
y ciało mysleniem struchłałe rozruchać
y zagrzać a pokrzepić mogły. Toż trzeba
rozumieć o ludziach którzy się nauka:
mi bawią, którzy także miernego prace:
wania cielesnego vżywać mogą. A
tym którzy słabszy są dosyć iest niekie
dy barzo wolnie się przechodzić albo
śpiewać albo też głosem długo a nie
przestawaiąc co mówić rzeczami i nie
iakim ciała poruszeniem które też wy
mowcom wedle nauki ich należy. Jo:
szy ludzie którzy się mocniey zrosli mogą
więtszego pracowania vżywać więtszego
ci którzy są goretszego a suchego przy:
rodzenia a mnieyszego zasię ci któ
rzy są zimney a wilgotney complexiey:

ßego mogą sobie sami obyczaie wymy
ślić z których te są nalepsze z których
iednako poruszenie wszytkiego ciała
bywa. Miara pospolita tego pra:
cowania ma być do tąd aż człowiek
będzie prętko tchnął albo zmocniey
szych aż się pocznie pocić. Bo prze
mijać pot (okrom inszey potrzeby)
nie iest pracowaniem ale gwałtowną
a nie każdemu zdrową robotą. Ludzie

Scierania ciała y iego pożytek.

starszy albo chorzy a słabey siły mogą
miasto takowego pracowania uży
wać scierania szyrowym albo skrabo
wanym płotnem poczynaiąc od nóg
albo udow a trzeć mierno ku dołowi
potym wyższey zaymuiąc aż do sa:
mey szyie przed tym mało albo wię
czas przebierniem słomnowym głowy
od czoła ku tyłowi pocziesuiąc. A
to scieranie iako y pracowanie ma
być rano wstawaiąc y ciało dobrze
wedle przyrodzenia wyczyściwszy
albo przynamniey godzinę przed

obiádem tákże może y przed wieczerzą.

Po wtore zaraz pracowánie iest nie: zdrowe á zbytnim przymnożeniu iest: sczę niezdrowsze. Piąta rzecz kniża: Ciała wypożnienie zachowániu dobrego zdrowia náleżąca iest wyprożnienie álbo też napełnienie ciała. O pełnosci y zbytnim nasyceniu iuż sie mowiło przy náuce o pokarmiech. Wyprożnienie wtym należy aby te zbytki álbo plugástwá ktore ciało z przyrodzenia swego z siebie wyrzuca: ścieżkami nosem przez skorę y táiemnemi inszymi odchodami niezámowáne ále owszem z pilnoscią zbywáne bywáły. O czym iż áni stan moy szyroko pisáć áni wstyd niektorych ludzi o tym wiele czytáć nie znosi tedy z ostatkie (iako w tych wszytkich inszych rzeczach) odsyłam ich do osobliwey porady lekarza álbo do własnego domysłu swego w tych rzeczach ludzi pospolitych. To iednák przypominaiac.

Zatwardzenie żołądka iako pomoc

w tego czasu potrzeba sie pilnie wia-
rowac ys zatwardzenie żołądka kto-
remu dobrze iest y nabespieczniey poma-
gai krystierami ale komu wstyd do zdro-
wia wadzi niech zywa czopka ktory
sam sobie lacno uczyni z zołtka iaia
uwarzonego dobrze starego z miodem
a z troche soli oliwy potym naima
zawszy a moze tez byc z mydla al-
bo swiecy bialey upieczoney oliwa
go pomazawszy a powierzchu mial-
ka sola posypawszy. A ktoby y
tego uczynic nie mogł albo smiewsty
dził niechay puł łuskiey prozney
orzecha włoskiego napelni zolcia by-
kowa albo maslem mieszonym albo
tukiem z kosci wolowych ktora mo-
cno na pępek przywiazawszy a z-
grzawszy dobrze ciało niech tak
z tym chwile na brzuch albo nale-
wy bok lezy. Ktorymby te rzeczy
z wierzchnie niepomagały albo ma-
lo żoladek wyczyszczały ten nie-
chay

vzywai iakiey wolney purgaciey za ra:
dą Doktora. A iesli od Doktora y A
ptteki iest daleko może sobie domowymi
lekarstwami pomagać ktore są pospolite
miedzy ktoremi są damasceny albo sliw
ki węgierskie dobrze rozwarzone z ktorych
odrzuciwszy kostki y skorki rozetrzeć
ie z polewką y ciepło wypić: a ktoby
był barzo twardego przyrodzenia mogł
by do warzenia ich przyłożyć troche
liskow senesowych cassiey albo lekar
stwa wolnego. Ktorzy lepak są go:
rącego a twardego żołądka mogą
się napijać przed iedlem kozley ser:
watki ciepło: ktorzy też mocny żołą
dek maią mogą zatwardziałość
iego odmiękczać iedzeniem ciwikley
bądź ziela albo korzenia vwarzone:
go albo vpieczonego y preciem polew
ki z niey dobrze tłusto zaprawio:
ney. Wiele też ich iest ktorym do:
tego pomaga barszcz niebarzo vkwa
szony dobrze tłusto roczyniony y cie

H ... pło.

wypięty. Czystość cielesną trzeba też tych czasow pilnie zachować okrom mier nie a w bojaźni Bożey tych ktorzy mał żenską powinność ieden drugiemu są po winni. Szosta y ostatnia rzecz iest bmar kowanie affectow człowieczych iako gnie wu wesela zbytniego myślenia boiaźni wstydu y inszych takowych: ktorymi gdy dusza będzie ufrasowana albo też zby tnio roskochana bardzo to zdrowiu cie lesnemu. Choćby też inszey przyczyny nie było. Gdyż w Historiach naiduiemy iż ludzie niektorzy dla iakiego wielkie go a skoro przypadłego wesela albo smętku zaraz umierali. Bo iż dusza ciałem człowieczym władzie, tedy skora a gwałtowna imaginacia iey może skutek onego złego myślenia wiele uczynić. Czego dawa Avicenna przykład człowieczy ktory po ia kiey balce na ziemi położoney bespiecz nie chodzi a gdy ona balka wysoko będzie postawiona tedy on człowiek nie śmie na nię wstąpić albo

Myśl wolna czasu powietrza potrzebna

Może zamysłenie czynić przygodę.

i

wstąpiwszy, pospolicie spadnie prze:
to iż z strony dusze boiaźni onego spa:
dnienia tak ciało zeymie ku opanu:
ie iż się do spadnienia sposobnym ii
sczynie. Toż wydamy w człowiecze gło:
dnym ktory, pokiey nie widzi kogo
iedzącego nie tak go głod obeydzie
a vyrzawszy nie tylko mu głod przy
stąpi ale też ona imaginacia znak
głodu to iest rzadkich ślin spluwanie
wyrzuci. A tak potrzeba wszech as: Smierci nie
sekaieć albo się zgoła hamować albo trzeba sie le
też iako namierniey vżywać. a oso: kać smier
bliwie zbytniego lękania się mori al: ci y czemu
bo smierci ktore samo może chorobę
albo y smierć przyprawić. Bo bar:
zo do prawdy podobno iest com o iednym
słyszał iż żartem chcąc go smiercią
przestraszyć kazano go ścinać katu
ktory gdy wkomo miał wszyie iego
ciąć wten czas one szyie zimną
wodą oblano wszym on człowiek padł

y. zaraz vmarł A tak potrzeba iesty
zachowáć ránki ktore nie przedtym dá
ły, otych ktorzy wpowietrze zostawáć
ẃ ktorzy, wyiezdzáć máią. Bo komu
zostáć náleży niechay naprzod przy
czynę grzechow swoich przez prawdzi-
wą pokutę wedle oney Recepty duss-
ney vprzątnie a potym niechay bie-
Godne przy stępowánie iáko odgá nia — rze często a godnie napewniey się le-
kárstwo ciáłá y krwie Páńskiey
po ktorego przyięciu Páwłowi S. áni
Dzieio 27 s. 28 a. — nawálność morska áni iád vká-
szenia zmiye nic niezászkodził. Gdy
się tak z Pánem Bogiem zjedna
niechay się śmierci áni moru nieleka.
Bo Pánu Bogu bedzieli to wola ie-
go ku lepszemu onego człowieká, tá-
cno iest pohámowáć rękę Aniołá
2. krol 24 c. — swego ktora (iáko pismo swiadczy)
powietrzem zabiia. Przetoż pisze Cy-
S. Cypria nus sermo ne de morta litate. — prian swięty, że ludzie zbytnie się
śmierci boiący obłudnie do Boga
w Pacierzu wołáią Oycze nasz

ktorys iest w Niebie Niech sie dzie:
ie wola twa Niech przyidzie krole:
stwo twoie.

Bo chociaby tez smierc w ten czas przy: Pociecha
padla tedy, niech to tak on czlowiek przeciw
przymuie tez gdy on przyczynie pokuty smierci
poznal, a smierc go potka tedy podo:
bno kres zywota iego ostatni przyszedl
ktorego na zadnym inszym mieyscu nie:
bylby, uszedl gdyz wedle Jopa .S. kres Job 14 a.
smierci od Boga zamierzony 3 a:
ktoremu schybic nie moze Moze kres
sobie rozwazac co napisal Medrzec:
.S. tymi slowy, Nie boy sie wyroku
smierci Pamietaiac co przed toba by
lo y co na cie przysc ma. Ten bowie
dekret od Boga iest wszelakiemu cia
lu W ktorych slowach iest troiaka
pociecha przeciw smierci Jedna isto
iest przyrodzenie wszelkiego ciala
aby umarlo gdyz iest rzeczy docze:
snych sporone a niesmiertelnosc
laski Bozey nabytey pierworodny,

vtracilo. Otoż vchodźie tego co we:
dle przyrodzenia inaczey, być niemo:
źe wielkie glupstwo iest: co tesz po
gani za pociechę smierci przyznawali
Wtora: izby, sie czlowiek nabar:
zziey bal y smierci sie napilniey
strzegl tedy go ona naydźie ary:
chley, w ten czas (iako pismo .S. prze:
strzega) gdy on namniey do niey,
gotow y tym sposobem strzegąc sie ie:
dney smierci podeymie dwoiaką to
iest cielesną y duszną potepienia
wiecznego A tak nalepiey zacho
wać wtym naukę niektorych D o
ktorow ktorzy tak mowią: Nic pe:
wniey szego iako smierc a nie wat:
pliwszego iako godzina smierci Smierc
cie na kazdym mieyscu czeka y by,
masz li rozum oney takze wszedźie po
gladay. B o smierc gdy przydźie
tym samym bywa zwycięzona gdy,
niz przypadnie bywa rozwazana.
Trzecią pociechę dawa M e:
drzec stąd iz wszyscy ludźie kto:

Eccle. 9 c
Math. 24 d
Luk. 12 c
I. Tessal. 5 a
Obiaw. 3 a

S. Augustinus
S. Gregorius
Seneca.

Smierc wszyt
kim pospolita
y, skutko dowy
wota

rzy, iedno byli, sąc y, bedą iednako smier:
ci podlegli. Otosz co rowna wszytkich do:
lega. złym bydz niemoze gdysz zaden czło
wiek. potey mierze nad cie lepszym a:
ni szczesliwszym niebył a nakoniec
y sąm syn Bozy mogąc siebie same Jan 10 c.
go od smierci zachowac chciał sie woy
zeobą zrownac aby smoią niewin:
ną smiercią twoie winną zgładził
y wiecznego żywota swego ciebie smier:
telnego uczesnikiem uczynił. takzes
iestes prawdziwym członkiem iego
iesc mozesz mowic z Pawłem s.
Mnie żywotem iest Krystus a Philipen. 1. c
smierc zyskiem. Gdysz smierc pobożni
nie insze nie iest iedno przeprowa:
dzenie z tey nedzney smiertelnosci
do wiecznego żywota niewymownych
radosci Boiako mowi Medrzec
s. Lepsza iest dobra smierc nisz Eccles. 10 c.
gorzkiy żywot y odpoczynienie
wieczne nisz długa choroba. Ponie
wasz wedle medrcow krzescianskich

Zywot człowieczy ten doczesny nie inszego nie iest iedno sposabianie sie do

S Cyprian ubi supra smierci Pisze swięty Cyprian iż czasu iego iwnoi iednemu choremu smierci sie boiącemu był obiawiony ten głos od Boga. Boicie sie cierpiec wynisc niechcecie coż mam z wami czynic Gdyż tacy ludzie chcą przyść do zywota wiecznego a smierci iako furtki do niego lękaią sie. Niebaczai święty ciało iako tamże S. Cyprian dokłada iż ten skażony swiat y ciało rospustne iest iako załomistym domem w ktorym duszy y godzine mieszkac nie bespieczno ktorai wieczny przybytek ma w niebie zgotowany. Błogosławieni będą są ktorzy smierc w ten czas podeymą kiedy sie tak nagotowali aby przez tę doczesną one wieczna zwyciezali

Ktoby w tych przerzeczonych szesci rzeczach do zachowania zdrowia należących szczyrzey sprawion byc chciał niech sie o tym Dokto

roli radzi albo ksiązek około zacho
wania dobrego zdrowia pisanych

Mniey y rożne wezwanie moie y
zamierzona krotkość otym więcey
pisać niedopuści.

Gdy iuż dusza y ciało wdobrym
postanowieniu wedle nauk przerze
czonych będzie trudniey sie iuż tako
każda tak. y ta morowa choroba
o człowieka pokusie ma wszakoż
iż rad iest rzecza tak mocną y o
ciętną iż sie wielkim gwałtem y
subtilnie wciało człowiecze wkrada.
tedy na te powszechne przestrogi trze
ba mieć ossobliwie a takiey za
rażliwości zprzyrodzenia sie sprze
ciwiające. Z ktorych pierwey położe
te ktorymi sie zarażenia moro
wego przestrzegać. a na ostatku
te przez ktore ciału iuż zapowie
trzonemu pomagać sie ma.

Lekarstwa własnie dobrego niema sie po wietrza.

Do tey pierwszey przestrogi po:
wietrza morowego należą tez

własnie

łże ranki ktore sie dotąd powie
działy. Nad ktore ten rzecze dwoy
sposob ma być przestrogi. Pierwszy
z strony ewakuacyey, to iest gruntowne
go wyczysczenia ciała które by sie
wilkosci wypędziwszy morowego za:
rażenia nie tak łacno przypuszczało.
Ktora purgacya trudno sie tu
doskonale opisać może gdyż ro
zmaite a rożne wilkosci w ciałach
człowieczych panuią. Otoż trze:
ba sie w tym dołożyć lekarza ro
zropnego ktory z uryny, y inszych
znakow panowanie złey wilko
sci zrozumiawszy pewne a wła
sne lekarstwo przeciw temu dać
może: które iednak ewakuacye
czasu powietrza morowego ma:
ią być barzo wolne a iako le
karze mowią minorativa nō
eradicativa. Przetoż ktoby Do
ktora albo Apteki dostać nie
mogł a zwykł lekarstwa zażywać

Purgacia prze: ciw powietrzu

albo ciało pełne mial niech so:
bie kupi pigułek w A ptece z A
loes płokanego niechayże ich raz
wydźien rano albo kilka go:
dźin przed obiadem bierze coby
dragmę zawadźiło co w A ptece
zaraz odważyć na kilka razow
mogą, A ieśliby z A loes nieplo
kanego były vczynione tedy po nich
zaraz wypić kilka łyżek serwat:
ki od mleka albo soku szczawia:
nego albo ptysanny, a nie mali tych
rzeczy, tedy piwa welnianckiego
ktorych pigułek może więcey albo
też mniey brać wedle tego iakogo
podług lat y przyrodzenia albo
sił tego ruszać mierne będą mo:
gły, A ktoby dostatku na takie
pigułki nie miał niechay sobie
dostanie albo snadnie kupi prija
ney od wina przy serowach stałku
winnego spreczoney, ktorą w A
ptece Tartarum zową ktorą dobrze
wysuszywszy, a drobno stłukszy.

niech onego prochu troche zmiesza
z polewką tłustą a nie bardzo słoną
a ono co się chędogiego na wierzchu
vstoi niech ciepło wypie z godzinę przed
jedleniem, a iesliby tak wypie było przy
kro tedy sobie tego prochu niechay zmie-
sza z wisniowym albo iakim podobny
sokiem miasto przysmaku albo go nie-
chay zmiesza w confekt wdany czwar-
tą albo piątą częscią mniey niz confe-
ktu niechayże go rano chocia niz
wstanie pokęsu vżywa. Jesliby
sie ten proch zdał być bardzo przykry,
może go zmieszac z ciepłą wodą nie
zadko coby sie iedno przecedziło
y co na sitku zostanie wyrzucic
a onę polewkę vsuszyc albo na go
racym słoncu bez wiatru albo na
ciepłym piecu y gdy sie spiecze zasie
stłucz y tegoż prochu iako wyzszey
vżywac ktory acz prostym ale oso
bliwym lekarstwem iest do wolnego
wyczyszczenia ciała człowieczego

ktorego iednak. przez dzien trzeba po:
razu vżywać pierwey po troszcze aż
kto weźmie probe iieby przyrodzenie
iego do wolney purgaciey znieść mo:
gło. Ktoby zgoła niemiał zwyczaiu
purgaciey brać albo ciała pełnego nie
miał albo tego prochu dostać niemogł
dosyć na tym kiedy się iedno zatwar:
dzenia żołądka wystrzegać będzie
tymi pomocami ktore się przedtym opi:
sały. Do purgaciey należy też pusz:
czanie krwie ktorego niektorzy wpo:
wietrze często vżywać zwykli. Ale
to iest rzecz niebespieczna bo wten:
czas gdy ciało mocy potrzebuie nie
tylko krwie zbytnie nievpuszczać
aleby mogło być tedyby iey iescze
przylać. Okrom tego gdyby kto krwie
był barzo pełen albo przedtym miał
zwyczay częstego puszczania bo prętkie
opuszczenie zwyczaiu mogłoby
więczey zawadzić takowy może
iey vpuścić czwartego dnia przed:

Puszczanie krwie czasu powietrza iakie ma być.

J 3

pełnia księżyca, a niewiele oszczą
dając się żnią na przygode zapowie
trzenia o czym potym na swym miey
scu powiedziano będzie. Drugi spo

Przestrogi po wszedni od powietrza

sob przestrogi osobney od powietrza
iest w niektorych rzeczach ktore
człowiek każdego dnia zachować
ma. Ale w wedle Dawida
prozna iest ostrożność człowiecza
gdzie go sam Pan Bog strzec
nie będzie. Tedy naprzod wsta
iąc y kładąc się y w Kościele
albo gdzie y kędy iedno mieysce
iest ma Panu Bogu dziękować
że po on czas odżerzy go chowa
wał, a prosić go aby go w tym do
konca strzedz raczył. Do czego
może każdy używać modlitwy kto
ra na końcu tych ksiązek iest po
łożona. Potym ma ile być może
zachowywać one pierwsze nauki
około szesci rzeczy do zdrowia czło
wieczego należących. Te drugie
rzeszcze do nich przyłożywszy. Na
przod ile być może zdomu nie

Wychodzenie ostrożne.

wychodzic okrom przechadzki na swie
zy, a suchy wiatr gdy iasna pogoda a
kiedmu gdzie od ludzi zapowietrzonych
bespiecżno. Ale gdzieby wychodzic
musiał albo zktemi ktorzy wychodzą
obcować niechay to ostroznie czyni
iako też oczym pierwey nauki były.
Aniż zdomu wynidzie a choćia
by też nie wyszedł niech zwłaszcza
porannu a wieczor vmywa twarz
rece y pulsy na pieskach y na re:
ku mocnym octem zrożą przyprá:
wionym albo zrożaną wodką zmie:
szanym wsypawszy troche kamfory
cytwaru albo tłuczonych gwozdzi:
kow a ktoby tego dostatku nie:
miał tedy samym silnym octem
a mozeli być ruty albo krawniku
albo piołynu wen nawierciawszy.
Czyni może sobie około vst y noz:
drzy często maczać zwłaszcza gdy
wynisc ma albo gkim przychodzą
czyni mowic albo gdzieby powinien
był zapowietrzonego nawiedzic.

Lekarstwa iad morowy odganiaiące. Tyriaki iako zażywać

gdzie ma tym pilniey takowych
przestrog zażywać a przyszedwszy
tam stąd szaty, w ktorych tam
był okurzywszy na osobliwym
mieyscu gdzieby wiatr przeciewał
one chować do takowey potrzeby,
nawiedzania chorych. Mocniey
sze lekarstwa do uchronienia się
powietrza są te. Naprzod Tyria:
ka albo Driakiew Włoska pra:
wdziwa ktorey niemaią zażywać
ludzie barzo młodzi ani barzo sta:
rzy ani też ciało barzo pełne a
nieczyste maiący, aby ie pierwey
nieco wyczyszczili okrom gwałto:
wney potrzeby, gdyby sie im ina:
czey pomoc niemogło y to barzo
mało iako grochowe ziarno.

Ludzie srzedni y świeczy dla uchro
nienia sie powietrza maią iey
zażywać raz albo naywiecey dwa
w ydzień godzin siedm przedo
biadem na raz tak wiele iako
czerwony złoty, zawady albo ta:

ki kes iako lesny orzech albo trosz:
ke wiecey y mniey iako czyie przy
rodzenie znosi. Bo ktorzy są gorą
cego a slabego przyrodzenia maią iey
mniey brac a ktemu iesli samey przel
knac nie mogą wlyszcze albo dioni
piwa wolnego albo mleczowey wodki
albo nie tego troszke po niey napic
a ci zasie co są mocni a wolnieysze-
go przyrodzenia mogą iey niecowie:
Ocey brac wmalmazey albo womo:
cnym winie iesli nie iest czas bardzo
goracy albo febry nie masz. Bowie
czas maia iey tez malo brac y tolpi:
zwie albo rozanym consekcie. Kto:
by Tyriaki dostac niemogl moze
sobie iz A przecie dac uczynic prochu
wedlug tey recepty. RA lues hepa:
tica C innamomi electi M yr:
rhe Singu: dragmas 3 G ariophilo:
rum M acis L igni A loes M a
stichis B oli A rmeni Singu: unc: S.
misceantur et fiat pulvis subtilissimus

Proch y pigulki przeciw potwierdzu

K

Tego prochu vżywać każdy dzień po trosze iako wyrozumiesz ile twe przyrodzenie znieśie od mała po czynając wwinie albo wpiwie cie płó. Albo miasto tego day sobie te pigułki barzo dobliwe przeciw powietrzu vczynić. R. Aloes hepatica dragmas 2. Mirrhæ Croci sing: dragm. 1 fiat massa pilularum cum vino et assignetur ftenti dosis seru puli vnius vel semidragma. Thych pigułek bierz każdy poranek ile ia ko oznaczam, A przecię a możesz ie zaraz popić wolnym winem albo pi wem co iedno raz ięsta ięs mież

Lekarstwa ta: nieysze domowe

Ktorzy tego prochu albo pigułek mieć niemogą, niechay na każ dy poranek zięda dwie figi suche dwa włoskie orzechy, a szczypki swie zey rucie opłokaney trochę tego na sosnoszy. A ktorym o figi albo o orzechy trudno moga, zięść trochę samey ruty namoczywszy ia pier wey w mocnym ocie a potoliwszy ktora wielka moc przeciw powie

trzu ma ktorey mogą y przy potrawach
za przysmak vzywac y ilekroc iedno
osobliwey przestrogi od powietrza po:
trzebuią. Ktorzyby zwykli confektow
vzywac tedy wten czas niechay vzy:
waią orzechow Włoskich zielono wmiod
kładzionych zgestymi natykaniem gwoz:
dzikow cynamonu y inszych zioł albo
confektu omanowego a chocia szał
weyi albo rozmarynu.

Kto sie tak sprawowac będzie iako
sie potrzeba tak vstrzoney dusze zapowietrzo
iako tesz ciała powiedziało sza po: nemu iako po
mocą Bożą może sie powietrza maga
morowego vchronic Wszakosz iesliby
ziakieyszekolwiek przyczyny powie
trze kogo sie ieło tedy temu trzeba
wczas zabiegać Bo kiedy iuz moc
wezmie tedy sam Bog tylko ratowac
zniego może. A iz sie tak iadowite
powietrze y teraz okazuie iz y od
godziny do godziny człowieka v:
morzy tedy takiemu trzeba na:
daley we dwanascie godzin poczac
zabiegac a im narychley tym na:

lepiey. Skoro znaki zapowietrzenia ie przestrzegamy

wszeobaczysz albo poczuiesz ktore tesą

Znaki zapowietrzenia pospolitsze. Głowy cieskie á niezwyczayne bolenie niechęc do iedze y wielkie krtanienie febra albo gorączka gwaltowna z wielkim prágnieniem nocnym niespaniem y teskriosciá á wedlie zasie gnusnosc y ospalosc serca y pulsow ciezkie á pretkie bicie oczerwienie iezyka gwaltowne zoledka albo vryny plynienie smrodliwy a zimny pot y wrzody morowe albo mieysca czerwone y sine albo tez ospice powszytkim ciele. Ktore znaki nie wkazdym sie iednako pokazuią. Bo ktorym sie pretko cożkolwiek ztego co sie wyliczyło na wierzch wyrzuci tedy o tych zdrowiu lepsza iest nadzieia ale ktorym nic nie odchodzi á tylko we wnątrz goraią boleią y nie spanie y tesknosc vstawiczna wgo racce czuią o tych iuz zdrowiu watpic możemy. Wszakoz iako

pierwszych tak y tych poki bye może
pomocami nieopuszczając ktorych tu kil:
ka opisze. Skoro tedy kto z tych zna:
kow obaczy sie bye zapowietrzonym.
Napierwsza pomoc iest vciec sie do
p. Boga przez onę pierwszą recepte
duszną, Czego iesli przedtym zado:
brego zdrowia nieuczynił tedy, za to
niedbalstwo niech prawdziwie poku
tuie a iesli czas leczeniu cielesnemu
nie pozwoli (iaki sie przedtym opisał)
tedy wyspowiadawszy sie niechay
przyimie naywyższe lekarstwo dusz:
ne y cielesne ciała Panskiego we:
dle szafunku Kosciola Powszech
nego. A gdzieby do tego tak prędko
przyiść nie mogł a w tym rad barzo
Iże roszyrzic miał niechay to chocia
potym odprawi wedle czasu dobrą
wolą do tego zostawiwszy a co na
wyższey niech ciału pomaga. Na:
przod tedy iesliby żywot był zatwar:
działy niechay go odmiękczy, y ile
bye może wyczyści kristerą ktora

Spowiedzy przystępowa nie

Sposob na lepszy purgaciey.

iest do tego nalepsza a łacno ią so:
bie uczyni z polewki tłustey mięsney
albo kapłuniey przylawszy oliwky
z trochą soli a wbiwszy w to dwa
zołtki od iaia lecznie tam gdzie na
leży, wlawszy instrumentem iako w
Aptekach maią, albo to uczynic
czopkami y pomocami zwierzchni
mi iakie się przedtym opisały.
Ieśliby też w żołądku czuł iaką su:
rowość albo niesposobność niechay
sobie zada womit wetknawszy co na:
daley w gardło palec albo koniec
piora ptaszego w oliwe rozmoczony,
albo letniey wody z oliwą trunek
wypiwszy. Potym iako narych
ley niechay, weźmie lekarstwo kto
rekolwiek sobie z tych sposobniey
sze rozumie Pierwsze iest Dria
kiew Włoska wedle oney Re
cepty y obyczaiu iako się nie da:
wno przedtym opisało. A może
li dostać ziela ktore Veronica
albo Przetacznik zowią przyłoż
go w proch stłuczonego dwie części

Womit kiedy y czym zadać.

Lekarstwa wnetrzne za powietrzony.

do Dryakwie aby tym rychley
pomogło Wtore lekarstwo iest tako
we W cybule niewała wposrzodku
wykrojona włoz Dryakwie Włoskiey
iako lesny orzech y wirzchem znowu
zaspuntowawszy a mokrymi zgrze
biami albo chustą obwinąwszy v
piec ią wwolnym zrzezewiu potym
iak zniey wycisnawszy przymieszaw
szy troche mocnego octu wypiey to cie
plo a same cybule mozesz chowac
dla przykładenia na morowke iesli sie
potym vkaze Trzecie lekarstwo Bo: Bobek prze
bku tluczonego dragme albo szeczy pki ciw powie
zwypiey cieplo wwinie albo iesli iest trzu przygo
gorączka tedy wpiwie albo wwodzie dny.
rozcworzoney octem. Przeciw ludzie
na wsiach mieliby miec bobek wdo
mu dla tey potrzeby. Czwarte Wy
piey cztery albo trzy vncie wodki
z niedostałych Włoskich orzechow
vpaloney namoczywszy ie pier
wey przez osm dni wmocnym occie
y potym wmozdzierzu przetlukszy.

Proszek á pe-
wne lekar-
stwo

ktorą wodkę dobrze od tey potrze-
by chowáć. Piąte. Ktoby mogł
dostáć zagod z blusſzáni wielkiego
ziemnego dobrze dostałych y wie-
ney zsuſzonych á wziął prochu z nich
pułdragmy w wał w náczey mocnym
winie albo czásu febry w piwie wel-
ka, by moc z tego záraz poznał.
Iż to tedy rzecz niedaleka y nie
bardzo droga mogłby tego Apte-
karze kazáć przyrobić. A ktoby
na wsi będący przerzeczonych rze-
czy mieć nie mogł niechay sobie
nawierci korzenia ktore zowią prze-
stępnikiem albo rzepką żmiią, á
możeli być zowanem może też y
troſzkę gorzałce białey przyłożyć,
niechayże tego mały trunek z wo-
cha oczti ciepło wypije. Skoro
wypiwſzy, ktorekolwiek lekar-
stwo z przerzeczonych trzeba iáką
prace zadáć aby się ciało po-
czeło pocić. A o tym kazać so:

bie postać takich koców. bo pierwszy. Potemie kie
szkoda psować y miasszy, eż przeście dy y także
radt na wierzch y na spodek y za sobie żądać.
gzawszy, ech vklasć sie wnie y nie
sprzać pocić sie co nabardziey A re:
żliby, ciało do potu trudne było tedy
vwarzyć w dzwonku y nalawszy one:
go warzy w flasze cynowe miedzia
ne albo gliniane przykładać one pa:
re gorące z nich na dłonie podeszwy
pod pachy, wkrok, albo możeli być
y pod wszystko nakrycie leżącego
gwałtu jednak nie czyniąc dla
miłości

Gdy jedne prześcieradła dobrze
potem przemokną trzeba je wyi
mować by sie zasie on jadowity
pot wciało nie wrocił przetoż trze
ba je komukolwiek przestrogami
przeciw powietrzu przedtym opisa
nymi dobrze opatrzonemu wyjmo:
wać y ostrożnie w tług albo w wodę

na osobliwym miejscu zwinąwszy albo na suchy wojłok rozwieszaiąc a insze suche prześcieradła albo y koce podkładaiąc ciało ciepłymi chustami ocieraiąc pokiby jedno nawięcey potu mógł wycierpieć. Je: Powtarzania leckarstwa y pocenia
śliby potym poceniu zaraz poczuł polepszenie a nie czuł żadney bolesci bedy jesli słabym jest posilić szy się nieco pokarmem jako indziey będzie opisano. Kilka go dniw po nim niechay zasie weźmie takież lekarstwo jako pierwey y niechay sie znowu poci chocia nie tak barzo jako pierwsza raza. J owszem kto ma siłę po temu pewniey jest aby to pokilka razow czynił poki jedno jaką sposobność z zapowietrzenia weżele czuje że by chocia nie poceni ale inszymi sposobami zaczynaiącymi tego złego zbywał. A kiemu wyczy szczanie w żołądka wedle wys:

ſzych nauk niechay, ieſt to złość ile
bydz może wypadza. Ale ieſliby po:
czuł iz iad morowy obrocił ſie na
wierzch do iednego mieyſca iako po:
spolicie bywa ku ſzyiey, pod pachami
albo wkrzoſlach albo ieſli ſie iuż mo:
rowka albo iaki znak tam poczyna
vkazowac tedy skoroby, to poczuł nie
chay natychmiaſt vpuſci krwie ktey
ſtrony na ktorey, bol ieſt ieſli bo bal:
bo, morowka ieſt v ſzyie tedy z głowney
żyły ktora ieſt wſparze nad wielkim
palcem v reki a ieſli pod pachą, ab:
bo nie daleko iey, tedy z Baſilikey
albo Medianey ieſli zaſie w krzo:
ſlach tedy z Saphæny v koſtki tho ieſt
głozna albo z Scyatyki z drugą ſtro:
nę podſobnego głozna ieſli iodzod
na biedrze vsiadł. Wſzakoż to puſz:
czanie krwie ma bydz zaraz niż ſie
morowka barzo roſſzyrzy, albo gdyby
oſpice były barzo czyrwone a on czło
wiek był swiezy mocny, y krwie

Morowkę po:
czuwſzy, albo
obaczywſzy
co czynic

Puſzczanie
krwie zapo:
wietrzone:
mu

wiecey, niż inszych złych wilkości
pełny, co poznać możesz z iego pełno
ści a rumianości a gdy iego krwia
iest czyrwona a gęsta albo też iesli
on człowiek zatrzymał krew albo
wprzyrodzonym takim odchodzeniu
albo wzwyczaynym puszczaniu bo
takiemu mogłby przecie y niedłu
go po wyrzuceniu tych znaków
krwie upuścić acz niewiele ale przed
wyrzuceniem może nie mało iako
siła znosi y poki chedoższa krew nie
pocieche. Tym zasię ktorzy wiecey
maią inszych wilkości hiżeli krwie
a ktemu są słabszemi nie dobrze
iest krew puszczać okrom małey
trochy iesliby dawny zwyczay tey
zatrzymali a iesżcze nie dokon
czali albo nie dawno przedtym zna
ki morowe na wierzch wyszły. A
takowym także y inszym kto
rzy są krwie pełni a słabe siłe ma
ią lepiey iest puszczanie na dwa

albo trzy, razy, po woszie rozdrzenie wszesie godzin raz po drugim zatykaiąc otworzone były pilką woliwie rozmoczona, aby nie zasychało. A puszcza nie krwie wszelakie ma być nie rychło po iedle (chyba iż by inaczey być musiało. a ktemu aby, przedtym zatwardzenie żołędka nie było. Ktorym sie krwie pusció niegodzi tym trzeba pomagać purgacyami wedle rady Doktora obecne go ktory wiele osób ile panuiące obaczyć może albo w niedostatku iego onymi lekarstwami pospolitymi ktore przedtym są opisane. Czego iednak nie czynić gdyby sie iuż iad na wierzch udał ktory mógłby purgacią do wnątrza zasie być wciągniony.

Purgacya po ukazaniu morowki nie bespieczna

Wszakoż gdzieby bez purgaciey być nie mogło niech będzie iako naiwolnieysza. A ktemu na morowce przez ten czas trzymać bankę albo plaster iad wyciągaiący zwyższey opisany.

Łaźnia wolna y banki

A ktorymby sie puscic krwie ani purgaciey dac nie godziło a zwłasz cza ktorymby sie ospice ukazowały niechay w cieptey izdbie albo wol niweszkey łaźniey dadza sie mier no trzec pierwey reke w ciepła wode czesto rozmaczana a potym płate szarłatnym albo dobrego sukna czyr wonego albo czym takowym od wierz chu ku dołowi potym zasie niech so bie dadza nastawiac banjek dro bnych nie mało na mieyscach mie sistych od serca albo wątroby odle głych ciagnąc nimi od wierzchu ku dołowi albo na mieysca mniey szko dliwe potym dac ie siekac głeboko pilnie krew wyciagawaiąc a one o strożnie dla zarażenia drugich wylewaiąc. A poki one ospice albo insze znaki morowe na wierz chu są namniey rzecz nie zastepowac Bo gdyby sie zatym skryły smierc stąd pewna y rychła. Then zasie ktoby miał wrzod morowy skoro

po puszczaniu krwie iesliby sie mu według pierwszey nauki godziło iesli iest mocnym a cierpliwym (iakoz iotem czas był powinien) skoro sie poczenie moroio: ka ukazowac takze ciało wolnemu skoro zagrzawszy iesliby zimne było mech sobie da na on wrzod wielka banke albo szklenice obyczaiem suchych banek postawic powtarzaiac raz y kilka ze by iad na wierzch mocno wyciągała.

A iesliby tego scierpiec nie mogł może wotkiwie szyroko roskraianey albo na skrobaney swiezo iedno nie zbytnie zimno na morowke dla wyciąga: nia iadu przykladac czesto ia od: mieniaiac Gdy sie iuz iad nale: pey wyciągnie wziąc kapluna zywe: go y oskubawszy pod gesicą trzymac onym mieysceem na morowce zatykaiac kaplunowi gebe a tedy owedy zas popuszczaiac zeby iako wiatr tak iad gwałtem w sie brał. gdy on zde: chnie od iadu albo zemdleie wziac drugiego y trzeciego albo poki bedzie

Jad z morowki iako wyciągac

potrzebai a ktoby kapłunow niemiał może młody kokoszy albo dorosłe kurczęta kur stary, do tego zły A też ku ry zdechłe trzeba osobnie a głęboko zakopać dla zarazy komu inszemu

A poki morowka na wierzch niewy nidzie trzeba się sam iako nabarzey zbraniać W yciągnawszy iad iako nalepiey kto zcierpieć może barzo dobrze iest on wrzod głęboko otworzyć puszczadłem brzytwą albo czyrwonym złotym przepalić iedno wzdy szyl czy biaiąc wkilku mieyscach albo wie dnym na spodku y znowu banka iad wyciągać ile nadłużey zcierpieć może. A bol możesz vśmierzać pierwey przykładaniem gębki wpolewke rumionku a ślazu letnio rozmo czoney potym na mazowaniem białku od iaia stłuczonego żeby piana odeszła przydawszy pułzołka a trosz ke rożanego oleyku. Potym on wrzod rozgraiać plastrami ktore barwierze wiedzą. A ieslibyś bar:

Morowkę ia ko otworzyć y wyczyścić

wilrza mieć niemogł tedy sobie vczyn
te proste ktore wieczor a rano odnawiay

Naprzod one cybule z dryakwią vpie | Plastry
czoną o ktoryes przedtym nauke miał | odmiękczia
możesz na to przyłożyc przydawszy do | iące.
tego troche kwaszonego ciasta a chcesz:
li y. miodu y wieprzowego sadła. Albo
weźmi swieżey ruty garść korzenia
białey Liliey kęs kwaszonego ciasta
kilka suchych fig pieprzu tłuczonego ma
luczko soli wszytki stłucz to dobrze po
społu y przyłoz letnio a iesli niemasz
ruty albo fig tedy włoz na to mieysce
protynu. Jesli tesz miasto wrzodu mieY | Morowi
sce czyrwone albo sinie wynidzie v: | mieY na
czyn z nim iako z wrzodem. Kuczze | wrzod nie
mu barzo tesz iest pewne lekarstwo | zebrany le
miasto przysadzania kapłuna ro: | karstwo
skroie na dwoie żywego gołębia bia
łego albo kapłuna y iedne strone
iuszącą y iesscze ciepłą namaszaio
szy dryakwią włoską na ono mieY
sce przykładać skad będzie ciekł

M

brunatny iad: czego czynić poki iest potrzeba a ono mieso na stronie gle boko zakopać dla zarazey, potym ono mieysce otworz iako wrzod y plastrem ktorym zwyższey omieniony, wrzodowy, albo tylko kilkiem zoltkow swieżych od kokoszych z trochą soli zmieszaiąc a przyłożywszy. A ieśliby kto nie mogł wytrwać siekaniu, rzazaniu albo paleniu (ktore są bespiecznieysze) może przykładać ow wtory plaster, cy bule pieczoney do niego przydaiąc.

Morowe iako bez rze zania otwo rzyć.

A ieśliby trzeba rychło wrzod otworzyć tedy przyłoż nań, skoro go troche na wierzch wyciągnie, maki z Bożey trawki z Apteki z zod tkiem iaia rozczyniwszy, albo gro nu gołębiego zieczmienną mąką a trochą octu, albo iezyn dostałych z miodem y z okrzadką chleba roz wierciawszy. A gdy iuż wrzod namięknie podłoż pod plaster ga

teczke szafranu skraconą na tym mieyscu gdzie chcesz aby się wzbod ro:spekł a nalepiey iest na spodku a wpo:srzodku ktoremu day ciec co nadtu: zey. A gdy wyciecze zagoi się sąm albo przez barwierza albo możesz nań przykładac plaster zruty korzenia albo ziela kostywału żołtka odra:ia y troche swiezego masła przydaw:szy trosżke loiu kozłowego albo smoły bednarskiey. Ktoby się tez niechciał bawic tak długiemi lekarstwy mogłby skosztowac tego krotszego ktore za:pewne niektorzy vdawaią. Wziąc troche korzenia albo ziela Jaskierki swiezego albo suchego y przyłożyc go sobie na wielki palec z nogi iesli mo:rowka iest na dole a vreki iesli iest wgorze na przeciwney stronie od mo:rowki obieraiąc na palcu mieysce gdzie nie tak gesto żyły idą podłożywszy.

Plastry gorące

Jadu mo:rowego mi:sterne wy:ciagnienie

chustkię choćia dwoistą, by nazbyt niewy
kasało. Gdy to tak potrwa przez dznię
y noc poczyna się pod onym zielem
pechyrzyki ktore gdy się potym rospę
kną albo otworzone będą wycieczę
nimi zad ktory ono ziele od morowki
przyciągnęło. Potym tak na palec
iako na morowkę przykładać plastry
ktore się wyższey opisały. Jesliby's
nie miał zaskrzeki przyłoz inszego
kasaiącego ziela albo Cantarides
z Apteki A przy wszelakim zwłasz
cżnym lekarstwie nie zapominay.
też brać Tyraki albo przez zwsta kto
rego lekarstwa z wyższey opisanych.
W tey chorobie powietrza morowe
go zwykła też pospolicie przypadać
Febris pestilentialis to iest gorącz
ka zadowita y zarazliwa ktorey
mogą też pomagać te wszytkie le
karstwa do tąd wypisane a zwła
szcza trunki purgacye wypisanie

Gorączkę morową ięzey przypadki iako leczyć.

krwie iesli wczas albo człowiek bar-
dzo krwie pełny, iako sie przedtym nawu-
ka dała, v krwnki powietrzu przeciwne
wyciąganie na wierzch morowek albo
ospic y ich leczenie albo goienie. Ale
isz w takowey gorączce zwykły przycho-
dzic niektore przypadki choremu bar-
dzo przykre y niebespieczne tedy, przeciw
nim damy tez niektore nauki. Na-
przod iesliby przypadła mdłość iesli
on chory dawno iadł albo przyro-
dzenia mdłego iest a iesli lekarstwo
nie dawno dane czekać daley nieka-
że może go zakropic trochą kontusey
albo polewki rosołowey cielęcey, albo
kapłunney z białym chlebem potrzą-
snąwszy, cukrem szafranem troszką
oczeni a iesli gorączka nie pali te-
dy, małmazyą albo mocnym winem
y cynamonem a może tez co z tych
rzeczy opuscie coby choremu szkodzi-
ło albo niesmakowało. A iesliby nie

dawno

radł albo nie barzo mdłymi był mo:
że go odprawić kąskiem confektu cy
winowego borakowego zwożey szałwiey
taki ztych być może. A iesli Apteki
dosiąc możesz day uczynic taki tru
nek, ktorym go czesto napaway, R
Aqua rosarum lib. S. Vini al:
bi odoriferi uncias 4 boli Armeni
orientalis dragmas 2 misce. Zwierz
chu na serce dobrze tez iest przyłożyc
plat szkarłatu albo chustę złożoną ro
zmoczywszy, to w wodce różaney bora
kowey, pszczelnikowey, kotczego ziela
albo ktorey ztych pokrop prosty, małma
zyą y cynamonem iesli goracżka nie
wielka iesli iest tedy kamforą y sanda
łami z Apteki a ile razow oschnie
tedy znowu namaczac. Może mu
tez czasem twarz zakrapiac małma
zią, albo mocnym winem albo wod
ką cynamonu albo inszą dobrze wo
niącą a tymże mu pulsow naciera[c]
a wiatrem chłodnieyszym randnu

chać a ktemu kadzić wociozkami, ro:
zą y inszymi wonnymi rzeczami kadze:
me proszkiem kuropatwim ma cez osobli
wą moc przeciwko mdłosci. Ktoraie
sliby wielka była może nad te rzeczy
chory trzymać nogi y ręce w ciepłey wo:
dzie, albo mu sciągnąć iakimi krayka:
albo sznurami gładkimi nogi naprzod
w udach a potym w listach także w rę:
ku na kilku mieyscach z bolescią po:
cieraiąc chustami ostrymi ku dołowi
a potym one wesły, gdy bol dokurczy
rozwiezać. Drugi przypadek iest cieskie
głowy bolenie Ktoremu trzeba poma
gać naprzod krzesterami czopkami albo
purgacyami przerzeczonimy A iesli ia
ki flux albo ryma nieprzeszkadza mo:
że namaczać głowę letnią wodą r:
warzywszy w niey kwiatkow rozanych
rumienkowych fiołkowych bukiewki
czarnyszu, wierzbowego bagna, głowek
białego maku albo ktore z tych rze:
czy miec możesz Ale iesliby maczanie

Szaganiey scievanie ostatnich członkow.

Szai bolenie głowey rzyczy

glowie szkodzic miało tedy tą wodą
gorącą iako strzymać może vmyway
mu mocno ku dołowi nacieraiąc re
ce od łokciow y nogi od kolan. A ie
śli to niepomoże tedy scieraniem scią
ganiem bolesnym o ktorym sie teraz
mowiło y nakoniec przysadzeniem ba
niek pomagać. Może tez chustke
rozmaczać w wrożaney wodzie przy
mieszawszy wnie troche kamfory y
przykładać na czoło y na pieski tak
że ią często maząc w nozdrach y wu
szu szczegolnie spodnią ich brodaw:
ke. Trzeci przypadek iest zbytnie

Pragnienia y palenie wsrzodce vsmierzanie

pragnienie Do ktorego vsmierza:
nia dobrze iest naprzod skrobac opie
kłoże iezyka łopatką ztrzciny albo
zwierzbiny albo drzewa iakiego bia
łego vczynioną a potym octem wodą
dobrze roztworzonym wypłokiwac:
dobrze tez iest włożyc wto kiory listek
szałwiey y nią iezyk scierac. A iesli
by wielkie palenie we wnatrz było

mogłby tego czasem po troszę połykac. A
gdziby za tym nie vstawało a wnatrze
barziey gorzało dobrze iest z żyły podie
zykiem krwie vpuscic iesli kto vmie a
mdłosc wielka nie przeszkadzai albo
wpysanne długo warzoną wmieszac
troche confektu rożanego albo fiołkowego
albo borakowego przydawszy iesli byc
moga kołaczkow Manus Christi
y. dac sie tego choremu chłodno wodno
nie zbytnie zymno napic razem dobry
funek godzine albo piec poredle
a ze dwie przedtym niz ma isc albo
niech sie napije wodki poziemkowey
ktora tez osobna moc ma przeciw go-
raczce: A iesliby mu onego czasu dłu-
go czekac moze tym czasem chłodzic vsta
oczcem z wodą albo trzymac w vsciech
Damascenę albo sliwke słodką su-
cha wyrznąwszy kostke z niey a wpty
zannie ia długo przedtym namoczyw-
szy, albo mięsny liscek ziela ktore zowa
Kluseą kokosz albo kostywalu wielszego

N

albo czyrwony złoty dobrego złota al-
bo sztuczkę prawego kryształu pierwey
to wpetysannie albo w occie opłokaw-
szy. A iesli lecie dobrze iest trzymac
w ręku swieże ziele ktore zową srzebnik
y pod podeszwy, ko posłac łoże y komore
wierzbowemi rozgami obstrzywac a
z nich chłodnymi wiatrem na chorego
wolnie dmuchac tez y sciany wodką
rożaną pokrapiac. Tymi wszczone-
Appetitu naprawa — mi sposoby może sie tez naprawic cha-
wosc do iedze ktorey mimo to możesz
pomagac sokiem wisniowym albo
szczawiowem zoctem rozprawionymi za-
przysmak. Czwarty przypadek ta-
kowych iest snu zbytek albo niedo-
Snu miare w goraczce iako zachowac y naprawic — statek. Gdzie trzeba naprzod wie-
dziec iz w goraczce sen na poczat-
ku y pomnożeniu iey iest barzo szko-
dliwy. okrom tego gdyby ia iuż przyro-
dzenie przemagac poczeło zwłaszcza
ku ostatku gdy, owo iest puls wol-
nieyszy y ciało nieiako wilzcie bo

wten czas iest sen barzo zdrowy tesz dla
pobudzenia potu. Gdyby tedy na po
czatku goraczki albo wwielkim rospa- Z bytni sen iako odpedzac
leniu sen chorego morzył tedy naprzod
opatrzywszy aby zoladek niebył zatwar-
dzony sciagac mu rogi y rece mocny
wiązaniem iako sie przedtym opisało
gdy barzo boli rozwiązując a zasie
wyzszey sciagaiac potym scierac go
chustami od biodr przez na doł dac
mu tesz woniac gebke albo chuste wmo-
cnym occie namoczoną a może mu
mą troche oczy zamywac y kasek rey
wnozdrza puszczac mocno skręciw-
szy żeby czesto kichał a kiemu glo
we wszytkie oczbem wolnie macząc
przylawszy wen troche oleyku roza-
nego. Przerywac mu tesz sen obraca-
iąc go ku swiatlosci oczyma mowiąc
czesto do niego y glosem przy nim roz-
mawaiąc albo chwiniąc. Iesliby to
niepomogło a przypadł sen ktorymby

prawie o sobie niewiedział przegol
albo wystrzyz mu włosy na ciemieniu
y rozdzieliwszy że na kilka rażowie
dne cześć zapal żeby go on smrod do
chodził a niż do konca splona zali że
mocnym octem y tak niech ono spale
nie cieplo przylosz na ciemię: czyniąc
tego po kilka kroc ile potrzeba może
mu tez tym troche y w nozdrzach na
Przeciwo nie spaniu le karstwo mazac. Zbytnie zasie niespanie gdy
potrzeba bardzo chorego mdli y niekie
dy do nakazenia głowy przywodzi
ktoremu masz pomagać naprzod
vmywaniem y tarciem na doł nogy
reku cieplą wodą w ktoreyby do po
łowice wywrzały the zioła kwiatki
rumionkowe rozanie fiołkowe grzy
bieniewe trocha głowek białego ma
ku liscie wierzbowe rownie ka
pustne od trzciny. A iesli tego
wszytkiego nie masz wloz te ktore
mieć możesz. Dobrze aby też pary
z tych zioł wonial na la wszy tego

w takiej klaſʒe a ku niemu obrocnoſʒy.

Namaʒ mu teʒ przedtym niʒ ma z-
snąć pieski nozdrʒa pulʒy dłonie y po-
deſʒwy oleykiem grʒybienowym ʒ topo-
lową maſcią zmieſʒanym albo iednym
ʒtych przydawſʒy troſʒkę ſʒafranu y
opichu z Apteki ieſliby teʒ niego nie
pomagało Gdzieby teʒ ʒwierʒchnie rʒe-
cʒy nie pomagały, tedy mu dać rześć
trochę polewki ʒbiałego maku a ʒmigda-
łow roʒcʒyniwſʒy ią rożaną wodką ie-
sliby żołądka nie był barʒo ʒimnego.

Jeſli y to nieuspi bacʒ ſię do ſcierania
y ściągania nog y rąku otktorym przed-
tym było a potych wſʒytkich rʒecʒach
świecie nad nim y chownie barʒo ydłu
go a nakoniec prętko ucichnąć a świe-
ce pogaſić owa tak rychley uśnie.

Gdyby teʒ przypadła wgoraccze tęſk- Prʒeciw tęsknosci y porywaniu wgorącce
nosc y porywanie tedy wtym bacʒ
ſię do lekarstw wyżſʒey omienionych
prʒeʒ wolne purgacye odwilżania

ciała y, scierania wolnieńskiey
łaźniey y, stawiania y siekania ba
niek. A przed tym soku babczanego
z octem często odeymuiąc przykła
day mu na czoło iedno nie na wierzch
głowy. Ale w takim przypadku pe
wniey iest Doktora przyzwać y za ra
Ciezkie oddychanie — dą iego sie sprawowac. Jesliby tez przy
padło trudne a cieskie oddychanie
na wazny, ciepło oleykiem słodkich
migdałow ~~…~~ y fiołkowym albo iedny
z nich a od głowy czyn kuchołowi scie
ranie wedle pierwszey nauki. A day
mu po trosze przełykai polewki kto
ra iz Lakrycey a wszelkich rozyn
kach iadra z nich wybrawszy popo
Womitu zbytniego hamowanie — łowice wywrzała. Womitu gdyby
przypadł nie trzeba zrazu hamować
pokiby z nim złosc wychodziła ale ie
sliby iuz wyszła a zbytek iego mdlit
chorego v warz miętkiey woney polew
cze na mocz trzy chusty nie subtelne
a wyzdzarszy ie wmocz ie z nowu

wbiałki od raia a potym potrząsnawszy
ze stłuczonym kadzidłem przyłoż cieplo na
dołek żywota iedne a drugie dwie na
pulsy u reku y odmieniay ie poki potrze-
ba. Gdyby co cięższego przypadało cze-
mu by te lekarstwa niepomagały, porucz
te przodkiem Panu Bogu a potym
ieśli być może rostropnemu Doktorowi
Będąc wtym przestrzeżony iżem ia sam
tych lekarstw niedoświadczał gdiż to nie
iest wezwanie moie Przetoż teżm nie dla
tegom ie spisał abyś się do leczenia tak
gwałtownych chorób mimo wezwanie swe
mieszać chciał ale dla tych ludzi ktorzy
nie mogąc mieć Doktora ani pomocy
żadney lekarskiey y wielekroć albo
prze niedostatek małey iakiey pomo-
cy mogąc być zdrowi umieraią albo
chcąc pomoc sobie ~~[illegible]~~
szkodzącymy lekarstwy sobie śmierć ry-
chley zadawaią. Jakoż te nauki y
lekarstwa są zebrane zdoświadczo-

ney

Zamknie-
nie y prze-
stroga wżywo-
nia tych ksią-
żek

Pociecha w tym morowym zarażeniu

nauki lekarzow gdy iesz iedno kto
ostrożnie vżywać będzie a niż sie
wnie poda Pana Boga dostatecz
nie vbłaga y sumnienie oczyści A
niechay to ludzi niektorych boiaźli
wych nie trwoży. vż to powietrze iest
srogie że sie z niego rzadko kto wy
leży, y przetoż iest znakiem pomsty
Bożey, przeciwko ktorey lekarstwa
cżesnego nie masz. Niechay sie
mowie tym tacy nie trwożą Boć ta
cno iest P. Bogu wolą swą od ka
rania y biegi niebieskie od szkodze
nia ludzkom odmienić gdy iedno
pierwey człowiek wolą swą C. ktorey
P. Bog przymusić może) od grze
chow ku P. Bogu y pełnieniu wo
li iego przez pokutę nakieruie. Cze
go iest osobliwy przykład w kro
lu Ezechiaszu Na ktorego iuż
był wyszedł dekret Boski vż przez
cięszką chorobę y srogi wrzod nała
iutrz vmrzeć miał. Ale skoro on

wolą swą, ku dobremu przez pokutę odmie
nił natychmiast też Pan Bog on dekret
y czas smierci iego odłożył: y dawaiąc
znać iż kometa ani żadna constellacya
nad wolą iego w tym niewłada na znak
zdrowia Ezechiaszowego cofnął słońcem
na zad przez dziesięć godzin iako sie tam
sam doczytać możesz. Starraymyż sie tedy
zpilnością, aby za łaską Bożą przez te
lekarstwa była y zostala sie dusza zdro:
wa w ciele zdrowym a potym żebyśmy
gdy wola iego przyidzie to doczesne zdro:
wie y żywot w on wieczny przemienili

Kometa odmien. y znak morowy.

Amen

S. Cyprianus Sermone de mortalitate.

To powietrze y zaraza ktora sie
zda być strasżliwa y żałosna do:
świadcza każdego pobożności y.

O

racżcie się przmysłamy narodu luds
kiego iesli zdrowi służą, chorymi iesli
pogarnowaci miluią, pobożne swoie
krewne iesli panowie maią lutość
nad niemocnymi sługami iesli le
karze nie opuszczaią chorych pomo
cy. proszączych iesli mocarze zawieią
się od gwałtowniczstwa swego. iesli łu
pieżcy wszelkiego łakomstwa swego
zadza nigdy nie syta, acz nie teraz
tą boiaźnią śmierci nie uśmierza
ią iesli pyszni nie tak wysoko pa
trzą, iesli swawolni swego zbytwat
stwa uskramiaią, iesli bogacze wi
dząc kochanki swe umieraiące na
ubogie a niedostatnie szczodre ba
czenie maią gdyż im bez potomka
zemrzeć przydzie. Bo coz to mo
rowe powietrze inszego pożytku nie
przyniosło tedy krześcianom y sługo
Bożymi wiele sprawiło tym iż poży
namy pragnąc męczenniczstwa gdy
się śmierci nie lękać przyuczamy.

Przetrz naſze twiest czwrożenie niesmier-
telne zginienie.

Modlitwa prze-
ciw powietrzu albo
ſmierci osobliwa.

Wszechmogący a wieczny Boże
Oycze naſz niebieski W tey
ostatniey przygodzie powietrza mo-
rowego w ktorey sobie sami do konca
radzic nie możemy ta iest ostatnia 2. Par. 20 c.
ucieczka nas ludu nadroſſzą krwią
syna twego odkupionego abyſmy oczy
naſze do ciebie oratunek podnosili
przez modlitwe ktorey ty obiecałes iey
słuchac nisbyſmy iey domowili gdyby Isaias 10 d 65 2
iedno tak iako ty roskazuiesz od nas
czyniona była. Lecz ia grzeſzny Jakub 4 a
a nieſzczesny człowiek obawiac sie
muſze abych cie w proźbie swey nie
kusił gdyż tego wczym sie do ciebie

vaczka, mi nie ty, ani kto inszy, iako
Math. 10 c. ia wiecey sobie przyczyna iestem. Bo
acz bez woli twey czlowiekowi z głowy
wlos spasc nie może: wszakoz zes ty iest
stworzycielem y odkupicielem vzdro
wieniem y zywotem. przetoz zginie
nia vpadku choroby zarazy ani
smierci czlowiekowi bycz mozesz. Nie
bieskie biegi chocia nam tez przez kome
ty y insze znaki powietrzem przegraza
ią, wszakoz y te na ciało tylko a nie
na dusze ciałem władnącą, nieiaki
I Mos. x. b moc maią, a ktemu nie ku szko
Ierem. 10 c. dzie ale ku posłudze naszey od cie
bie są stworzone. Rzeczy takze
niektore ziemskie isz sie tez do zarazy
powietrza przykładaią, mysmy sami
winni, ktorzy ie marnie przeciw
woley twey, vzywaiąc sprawiedliwym
Madr. 5 c. sądem twym one sobie miasto po
zytku ku szkodzie obracamy. Prze
toz Panie kiedybys tylko sprawie

cliwym był. Sam sie tak osądziwszy a 4 Moiz. 4
przed tobą sie z **K**aimem zapamie 6
tały, m Iakoiz wszy, zginienia bych pewne:
go oczekiwał **A**le iż miłosierdzie two:
ie przewyszsza wszystkie uczynki moie te Psal. 144. 6
dy sie oto przed tobą stawię ufaiąc wy
nie sobie samemu ale takwielkiemu mi
łosierdziu twemu y zasłudze męki okrutney,
a śmierci niewinney syna twego a zba:
wiciela mego. **I**z tedy zaraza śmiertel
na dusze moiey, przez grzech te zaraze
cielesną na mię przywiodła naprzod cie
proszę nawroć mie ku sobie abych sie Ierem. 31. c
za tez prawdziwie do ciebie nawrocic Lament. 5
mogł **R**acz mi dac prawdziwe uzna d
nie grzechow moich a z nich taka żałość
y pokute ktoraby sie tobie podobała a
mnie zbawienna była: do ktorey nie
chay mi żadna przeciwnosc szatana
swiata y własnego ciała nie przeszka
dza **A** w takowym prawdziwym odzy

 wieniu

duszny mi racz mie przez mocną straże,
Aniołow swoych zachowaic doskona
na mego. Potym Oycze niebieski
porucząm tez pod opiekę y obrone twoy
to krewkie ciało moie. Ktore rzesty
1 kor. 8 d. 2 kor. 6 d. cztonkiem (acz niegodnym) łaski swey
syna swego y przybytkiem Ducha s.
sprawic raczył niechay sie dyabeł nie
przyiaciel nasz nad nim nie cieszy tak
srogą radowucz a skoro smiercią Ale
Eklesi. 18 a racz to sprawic aby te przestrogi y le
karstwa od ciebie do tego stworzone ie
slibym ich do tego vzywał mnie roty
vzyteczne y pomocne były a to mocą
Madro. 16 b. twą ktory wolą albo słowem swym
wszytkie rzeczy vzdrawiasz. Jesliby
sie tez tobie według skrytych sądow
twoich co inszego ze mną czynic zda
lo niech sie dzieie wola twa s. ze mną
iako powolnym stworzeniem two
im. Ale ia przecie za pomocą
twą przy onym sprawiedliwym

Iopie sludze twym bys mie tez zabic Iob 18 c
miał wtobie nadzieie mieć nie przesta
nę. Wiedząc cie być tak dobrotliwym
iz rzecz zła by tez iaka wtym powietrzu
była) zwykles w dobrą obracać. Gdyz I Tessal.
smierć by tez naszprosnieysza y naokru 4 c
tnieysza gdy ieno własce twey podleta
nie tak smiercią iako fortką do zywo:
ta wiecznego iest. A tak gdzieby sie
to tobie ku lepszemu dusze moiey zdało
rozłączyć mie ztym swiatem ty sam
Panie wostatnym kresie racz być o:
broną moią przeciwo naiwietszym pokuszam nieprzyiaciół dusze moiey a mo:
zeli być racz ulzyć bolesci y utrapienia
ciału aby tym dusza od mysli y spraw
zbawiennych odrywana nie była.
Jesli tez wola a iest z pozytkiem moim
tedy iuz tu pal siecz tilko zebys wiecz:
ne karanie przepuscił a przy mnozeniu
li bolesci racz tez przymnozyć cierpli

wosci

Mathio 9 abych ten powinny krzyż za tobą
stale znosił aż do skonania me-
go. Albo iesli to iest z polepszeniem
moim tedy chorobą nie wgniewie two-
Psalm 6 a im łaskawie mie pokarawszy, użycz
mi ieszcze zdrowia do pokuty y ro-
spowiadania chwały twey żebych
stał srogiey choroby będąc wybawiony,
Psalm 117 c wiony z Dawidem mowić mogł
Prawica Pańska uczyniła wiel-
ka moc Iuż teraz nie umrę ale
będę żył y będę opowiadał uczyn-
ki Pańskie karząc pokarał mie
Pan a śmierci mie nie podał O-
tworzcież mi bramy sprawiedliwo-
ści
Iakub 5 d A nie tylko takowey łaski proszę
sam za sobą ale też za wszytkimi
członkami duchownego ciała Pow-
szechnego a osobliwie za tymi ktory-
mem więcey powinien Ty możesz

wyslużyć albo pomyślić tych ktorzych
tey modlitwy uczestnikami uczynić
chcesz, a osobliwie też za tego kto te
nauki duszne y cielesne y te modlitwę
ku potrzebie moiey spisował. Racz
na wszystkim Boże Oycze nasz tę
łaskę uczynić aby dusza zdrowa zosta
ła w ciele zdrowym do ostatniego
kresu naszego przez ktory gdy będzie
wola twa racz nas przyprowadzić
do chwały swey. W ktorey z Sy
nem y z Duchem S. żywiesz y kro
lujesz Bog wieczny.

Amen.

W Poznaniu
Jan Wolrab.

Z Dziennika Ekonomicznego
Wil: Roku 1793.

Gdy zarazy krążą blisko wioski iakiey.

1mo. Słysząc lud o tym, nie powinien z domu na czczo wychodzić, lub nie okadzony.

2do. Co ranek na czczo, albo y po iedzeniu, niech naciera usta cebulą, czosnkiem, albo gdy tego niema, niech kilka iagod iałowcowych rozgryzie y połknie.

3tio. Niech się kadzi iałowcem. — Co aby w kątku było, zalecą Właściciele: a w niedostatku, każą tego z Lasu, lub z kąd inąd sprowadzić.

Jeżeli zaraza w Wiosce.

W tym razie należy mocnieyszych użyć środkow.

1mo. Czynić to co się rzekło, ale częściey.

2do. Kadzić się, nie tylko Jałowcem, lecz mieszać one z żywicą, czyli smoło z Choiny, lub Jodliny zbieraną, y tą mieszaniną kilka razy okadzić się na dzień.

3tio. Zażywać Kwasy, ale świeże, osobliwie na czczo.

4to. Wlać kieliszek wodki, do dwoch Garcy wody, y co ranek na czczo, lub po iedzeniu brać za napoy.

5to. Przy rostropnym dozorze wzniecać na Ulicy ogień, ale to tak, aby dym z drew Jałowcowych y onego iagod, y żywicy na ogień rzucaney, całą wioskę napełniał: czynić to rano, y wieczorem: to poprawia całą Atmosferę, czyli powietrze wioski. To zrobić może każdy poczciwy Gospodarz.

Jeśli

Jeźli zaraza w Domu, lub Zborze ludzi.

Tu iuż naydzielniejszych środków zapobiegania zarazie użyć należy. 91

Jeśli się same od zarazy mamy ochraniać: to weźmy za święty przepis, iż siebie.

1mo. Okadzaj mawny mocnemi zapachami, iak się wyraziło. = Albo zrobić mieszaninę do okadzania w ten sposób. = Weźmi: Siarki za Groszy 6.

Saletry za Grosz. 6.

Bursztynu za Gr. 6.

Jagód Jałowcu Garniec piwny.

Żywicy pułgarca piwnego

Wszystko stłucz osobno, potym razem, y tym się okadzay chodząc, gadaiąc, nasługuiąc zarażonym.

2do. Kwasu żyta, lub Ocet z wodą brać do ust, y pić po łyżce.

3tio. Zrobić prezerwatywę następuiącą.

Wziąć Garniec iedlin żywicy, który z Drzew w lesie nazbierany = Albo wziąć młodych szyszek choiowych tyleż. =

Na to nalać wody Garcy 2. = Niech woda zastoi godzin 48. = Odlać tę wodę y miernie chłodzoną używać wszystkim chorym, co ranek po łyżce.

Jeżeli usługuiący chorym, czuią niedomożność, od iedzenia wstrzymać się = a gdy mdłości nastąpi, użyiąc wcześnie na laxę, lub womity.

Co się zaś tycze tego co zachoruie, y iest podobieństwo zarazy, womity, lub laxany będą potrzebne naypierwey.

Dalsza.

Dalsza Kuracya, ieżli iest potrzebna, nie można w tey mierze nic tu ostrzegać y dowodzać. Medyk sam tylko potrafi temu radzić, lub decydować. Można iednak śmiało ostrzedz.

1mo. Izby dla chorego nie napalać zbytecznie, ale ciepło mierne być powinno.

2do. Jeżeli dwa dni, lub 3. 5. dni ke: nic nie iada: nienależy lękać się, y tkać mu koniecznie, dość gdy pije.

3tio. Napoy gdzie może: z Jęczmienia gotować dwie garści, w półgarnca wody: przecedzić y do wody takiey włożyć miodu y octu, a gdy iest gorączka, to miasto miodu y octu saletry tyle, ile dwa razy weźmie się na koniec noża: lub kleick sam lub z niewielką masła.

4to żadną miarą nie dawać piwa, chyba gdy zdrowieie, wódki lub miodu zakazywać.

5to. Kadzić Izbę jałowcem, a lepiey ieszcze cegłę rozpalić y ocet na nią lać przy chorym, y po izbie kadzić.

6to. Przewietrzać izbę: nic po niey nie rozlewać, trzymać czysto.

7mo. Chory nie ma na dwór wychodzić na stolec, ale w cieple odbyć się: w iakowe naczynie nalawszy wody, a potym wynieść.

Sposob robienia octu 4. Złodziejów.

Wziąć Szczytkow świeżych Piołunu wielkiego łutow 3.
Piołunu małego — Łut 3.
Rozmarynu — — Łut 3
Szałwii — — Łut 3
Mięty — — Łut. 3
Ruty — — Łut. 3
Kwiatu —

Kwiatu Lawendowego Łutow 3.
92
Czosnku - - - - 2½
Dzięgielu - - - 2.
Tatarskiego Zela Korzenia - 2½
Cynamonu y Gozdzikow - 2½.
Octu winnego nayształszego Garniec ieden.
Wyrażone Zioła potłuc, potłuc, y w szklanny Gąsior z tym Octem pomieszać. dobrze zawiązać Pęcherzem, y niech przez 12. Dni na Słońcu, lub w ciepłe iak zimą w piasku albo popiele gorącym: potym przecedzić y mocno wycisnąć: Dopiero Kamfory Łut 1. w wodce rozpuścić, y do wyż wyrażonego octu dolać.
Tym się używać, na czczo. po Łyżeczce codzień zażywać: Nos y Gębe tym nacierać, y zawsze nosić w Balsamce u siebie, dla częstey onego wąchania sposobności.

Chorobe teraz przy Końcu Roku 1794. y do 795tego rozciągaiącą się z postrzeżenia y opisania Dokt. Laube. Nazwana Synocha putrida: czyli Zgniła febra. bez wszelkich zapalaiących własności. Pierwsza początku się w ktorą się znayduią, gdy w iey początku lekarz zawołany nie będzie, wszystkie czyszczące srodki, bez skutecznie y szkodliwe się zdaią, y iedynie o utrzymanie sił starać się trzeba, zwłaszcza gdy z zgniłości krwi pomieszanie w żołądku y układzie nerwow towarzyszy. Ta choroba powstaie łatwo tam gdzie wnętrzności osłabione, y soki ostre lub rozpuszczone się znayduią. Tworzą się przy tym zatrzymane pary, rownie iak y w poiona zgniłe

cząstki etc.

ezhalacye, a nadewszystko zbytek w używaniu mięsiwa w czasie pomuchy y upałów, osobliwie w osobach przyzwyczaionych przedtym do potraw z ogrodowin y owoców gotowanych. —: Gdy się choroba iuż wzniecała, idzie puls szybko, iest mały, twardy, y kurcz maiący, a gorączka wielka: ięzyk iest czysty, ale suchy, uryna y pot, tręcą drzydłem kwasem, często krew płynie krew, y niechce przy naylepszych lekarstwach ustać, toż y oczy stoią się mętnemi, y zalepiaią się tego, ięzyk czerniele y zwanniele; a nakoniec, pokazuią się rożne przypadki w nerwach. Nayczęściey kończą chorobę poty y uryna, czasem plamy y kryszki, lubo te rzadko pomoc przynoszą. — Przyczyny tey choroby zwłaszcza w Woyskowych z zaziębienia, z niedostatku okrycia, y ztąd zatrzymania potu: z codziennego zbytku zażywania mięsiwa, niedopieczonego chleba, a często z zgniłych ezhalacyi poczęły; ale wybuchły teraz tym łatwiey, gdy ich zapadłey zimy izby nad to gorące maią. = Może każdy kto na to uważa, być z doświadczenia przekonany, że tak żołnierze iako y mieszkańcy którzy pomiarkowania w opale postępuią, y nie tak często choruią, y nie tak łatwo zarazie podlegaią. — kto więc zarazy chce uniknąć, niech nie ie mięsiwa wiele, ale owszem potrawy z ogrodowin y z owoców z Octem, lub cytryną gotowane. Kto może niech pije po stole kilka kieliszków kwaśnego wina a każdy komu zdrowie miłe, niech się strzeże nad to ciepłych pokoiów, przez co nie tylko siebie, ale też czeladź swoią y dom od zarazy ochroni. Laube 12 Jan. 1793.

w Poznaniu.

Lekarstwo

Lekarstwo na tę chorobę Synocha putrida

1° Dla wymiotu można w początku tylko tey choroby zażywać, kiedy ięzyk nad to iest obłożony, w celu ziny oczyszczenia żołądka, y dopomożenia do potu. 93

2° Rzeczy kwaśne, iako to: dwie części Octu winnego a iedna część miodu, w miedzianym naczyniu przez kwadrans gotowanego, od ognia natychmiast w naczynie drewniany wlanego, po dwie łyżki często zażyte, są osobliwie skutecznym lekarstwem tey chorobie.

3° Podobne skutki czyni następujące lekarstwo. Dla 4. Łoty utłuczonego Jałowcu, wlać Octu dobrego winnego kwartę w butelkę: postawić ią przez 24. godzin na ciepłym piecu w piasek zagrzany gorący, lub w popiół (z piasku kamyczki powybierać, żeby butelka nie pękła) z między tym ocet w godzin 3: a gdy się z ciepła zdięty ustoi, zlać z fusow, na które ieszcze raz można octu nalać ale iuż tylko puł kwarty. Tego napoiu zażywać, codziennie rano y w wieczor łyżek 2.

Kto zaś w domach zarażonych ma co do czynienia, może go częściey używać. Nie podobna do wiary, co za skutki to lekarstwo czyni, które iest doświadczone przeciw wszelkim zarazom. — Pomogą też kwaśne nie fałdzowane wina.

4° W samey zaś chorobie, trzeba ćwierć łota kwaśnego spiritus Vitrioli wlać w kwartę wody y pić często; Nie mniey zachowuią od zarazy gotowane duszone, lub świeże Owoce. — Niech też każdy zwyczaynym octem winnem, codziennie usta wypłucze, twarz y ręce umyie, y często go wącha, osobliwie zbliżaiąc się do chorych, lub domow zarażonych. Dobrze więc czyni kto flaszeczkę z octem dobrze zatkaną

przy sobie

złoty sobie nosi, y w każdey okoliczności tey używa.
N.B. Uważa także lekarz, że Apertura dobra iest na te choroby. Mowi bowiem: Mogę twierdzić sumien-nie, iż kto tylko miał affekcyą, a wrzod ma otworzony miały chmiast ulgę poczuł. Przeciwnie, wszystka prawie tych umarła, którzy tego odpływu materyi od światu nie uzyskali.

Sposob robienia Octu 4. Złodziejów zwanego

Rx. Piołunu wielkiego suszonych wierzchołkow łotow — 3.
— małego — Dto — 3.
Mięty — — Dto — 3.
Ruty — — Dto — 3.
Rozmarynu — Dto — 3.
Szałwii — — Dto — 3.
Kwiatu Lawendowego Dto. 4.
Czosnku — Lot. 1½
Tataraku ziela korze. Dto 2½
Cynamonu y Gwoździkow Dto. 2½.
Muszkatułowey Gałki Dto. 2½.
Drzewiku — — Dto. 2.
Octu Winnego nayleszszego garniec 1.
Wszystko tłuczone pokrajane dobrze zmieszać, dobrze utkać.
Szklannym garnku włożyć o tem naczyniu, zamieszay dobrze z pęcherzem. Niech stoi przez 12. dni na słoń-cu lub w ciepłem miejscu, wmieszać lub mocno potrząs potym przecedzić ono wycisnąć. Kamfory łut 1. w wodce rozpuściwszy do flaszki.

Tym się umywać należy po twarzy codzień, skrapiać nos y skronie nacierać, zawsze nosić w balsamce lub flaszeczce przy sobie dla częstego wąchania sposobności. Czasem y części rozpalone skrapiać.